

OBROU

OBRÁZKOVÝ ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor:

ANDREJ TRUHLÝ - SYTNIANSKY.

Roč. VIII.

Turč. Sv. Martin, 31. Augusta 1877.

Číslo 8.

Švihák.

Poveš od *Miloslava Dumého.*

(Pokračovanie.)

Bohato ozdobenom tereme sedí si spolu na porade klub dobročinných velmestských paní. Sú všetky za dobro a úľavu sirôt a chudobných zaujaté. Presidentka jejich predehoduje ich v tom dobrom príklade. Sedenie žiadna z nich nezameškala by, zábavy k dobročinným cieľom a obzvlášte k pozdvíženiu blaha ubohých trpiacich usporadované by tiež ani jedna jediná z nich nevynechala. Šlachetný zámer, bár i požaduje obeť, hoden je takých obetí, obetí času i peňazí. Bohato sa obeť taká vypláca. Povážme len na príklad, že spolku dobročinných dám veľkomestských tajomníkom je Aladár

zameškaly, lebo veď sa tam s Aladárom sídu a svoje „rendezvous“ čo najpohodlnejšie umlúvia. Pani osvietená Lapátyčka a veľkomožná Kerényička aspoň každý týdeň niečo majú pokonávať s pánom pokladníkom Tihamérom Hegyesym. Zavádzajú horlivé zbierky v prospech ubiedených

v obecenstve a odvádzajú jich u pána pokladníka. Pravda, potom sú noviny horlivosťou dám týchto preplnené a svet sa teší nad tak zdarnými vlastenkami, obetujúcimi tak ochotne na oltár chudoby a ony zase zdvojnásobujú horlivosť a ochotu svoju, a pracujú tak usilovne, že ustavične do činenia majú s pokladníkom a on nestačí pre iné

Ivan Sergejevič Aksakov.

Völgyessy a pokladníkom Tihamér Hegyesy. Pani veľkomožná Tihanyička a urodzená Taszyčka za celý svet sedenie klubu by ne-

práce a zamestnania dostatočným časom jim slúžiť. — Nuž i teraz shromaždený je klub dobročinných dám a Aladár podáva svoju

zprávu a Tihamér oznamuje skvelé výdobytky pokladnice.

Mnohovážená pani prezidentka vyslovuje menom dobročinného spolku vďaka i tajomníkovi i pokladníkovi za jejich horlivé spolupúčinkovanie a vyzýva shromaždenie: aby sa to v zápisnici poznačilo.

Všetko hlasitým prísvedčaním odobruje návrh predsedníčkin.

Na švábskom vrchu vydržoval klub dobročinných velmestských dám jedného utešeného dňa svoj majáles. Rozkoše Švábskeho vrchu ktoby nepoznal? A zábavy spoločenské v tej utešenej hornatej Božej prírode kto nezveleboval? Tu prestáva úzkoprsá velmestská etiqueta, tu sa rozopnú kabáty a rozšíria srdcia, tu vysvobodený človek z úzkych priestor ulíc a múrov objal by celý ten usmievy Boží svet.

Tak voľno okolo srdca, tak sladko okolo duši bolo i našim výletníkom dnes.

Radost nelícená, žart a dobrá myseľ korenily už samú púť na Švábsky vrch po zubato-kolesovej železnici hore. Predsedníčka klubu vyvodila sama dobrým rozmarom, a údovia jeho nezostaly za ňou pozadu. Na tomto výlete potkávame i my zase známych našich. V jednej izbetke zubato-kolesnice sedia pohromade.

Grófka Nyáry s dvoma dcérami, dnes sťa vily vyzerajúcimi Araňkou a Gizellou, s ktorými Aladár len tak na silu — bolo to poznať na ňom — sa pozdravil. Je to jeho šťastie, že sú na miesto neho iní, zabávajúci tento graciový trojlístok, baroneska Melania s dcérou a pánom Tomášom. Aladár priam Tihanyičke, priam zas Tavaszyčke dvorí a túžobné zraky do protejšieho vozňa, v ňomž slečny: Ottilia Szalay, Eufrosína Kákay a Eulalia Szemere sa nachádzaly, obracajúci. Dost sa on usiloval priam na stanici do toho vozňa sa vpratať, v ňomž tieto krásavice sedely; ale panie Tihanyi a Tavaszy držaly ho za krydlo fraku, aby sa jim nevyšmikol, bo nechcely ani len tú ináče dost krátku cestu hore konať bez príjemného spoločníka. Tak vidíme tam i Tihaméra Hegyesyho medzi paniami Lapáty a Kerényi tváriaceho sa, jako

by mu niekde inde sedieť tiež o vela vítanejšou vecou bolo.

„Zanedbávate nás!“ šeptala do ucha grófka Nyáry Aladárovi, keď sa jej i s dcérami podarilo zmocniť sa ho raz pod zeleným, „norma“ nazvaným, stromom.

„Máte iné ideále,“ kárala ho Araňka.

„Zabudli ste docela na nás ubohé!“ vytýkala mu Gizella.

„Osvietené, vysokoctené, večnemilované milostnice moje,“ švitoril Aladar, „ja vás zanedbávať? Jaké to nedorozumenie! Ja iné ideále mať? Jaké to predpokladanie! Kde sú krasavice nad vás? Zabudnúť na vás? Ja zabudnúť zakladateľku môjho šťastia, blaha, budúcnosti!“

A bozkával všetkým rad radom rúčky.

Tak sa zdalo, že sa tri gracie uspokojily; ale najbližšiu kadrillu tančil Aladár s Eulaliou a pozdejšiu s Eufrosínou a posledniú s Ottiliou. Aladár prišiel medzi dva ohne. Sotva sa sprostil Nyárovcov, už ho chytila priam Tihanyička, priam zase Tavaszyčka a obe robily mu výčitky preto, že jich zanedbáva a vôkol slečien sa otáča.

„Aladár bude sa ženit,“ šoptala Tavaszyčka.

„Hyhyhyhy, jako bych ho videla hrdinu papuče,“ rehotala se pani Tihanyička.

„Ale by ste si ozaj drahý poklad slobody zaviazal, pre jednu jediná krinolínu utratil?“

„Potom neberte smieť byť ani našim tajomníkom.“

„A naše utešené rendezvous?“

„A naše tajomné hodiny?“

„Ottilia nemá zdravého zuba.“

„Eufrosína nenie zemänkou. Kupcova dcéra! Br!“

„Eulalia je bigottne vychovaná. Betschwester!“

Takto mučily milostnice Aladára a on zkušil, že vela milostnic môže byť i mukou, a že pre samé ľúbostné pomery nedôjde k pravej ľúbosti.

Medzitým odohrával sa v dvorane v blízkosti vily Eötvös-ovskej významný dej.

Sriadená tombola zveličila rozmar a veselost rozličnými vtipnými predmety výhry

svojej a k tomu byly prijímané nové údy do dobročinného klubu dám. Melania, baroneska Völggyessy stala sa údom s príspevkom päťsto zlatých. A pán Tomáš bol celý radosťou bez seba, keď mu výtečné osoby zo všetkých strán gratulovaly k takej hodnej panej, majúcej tak útle srdce k pocitu takej svätej veci, jako je vec dobročinného spolku; gratulovaly mu k takej dcére šumnej, mladej sta rannia rosa, jako je Melania, a konečne gratulovaly mu k takému synovi, jakým je Aladár, tajomník dobročinného spolku, majúci pred sebou tú najutešenejšiu karrieru. Blažený manžel a blažený otec!

A Tomáš hral celý uradovaný v karty pod košatým stromom a utratil päťsto zlatých. Stál ho tento deň tisícku. Ale tie pochvaly, to uznanie, či to nestálo tolko?

Matka Melania najlepšie sa zabávala dnes s galánni Foghegyim a Nyavalyaim. oba to boli ministeriálni úradníci a okolo dcéry Melanii do tuha sa obracal Tihamér Hegyesy. Ale beda mu bolo! Dve kadrille tančil s Melaniou. Čo moc, to moc. Videly to i Lapátčyka a Kerényička a vzaly ho medzi seba.

„Pre neverného nemám viac peňazí,“ riekla Lapáty.

„Nikdy nebudem nahovárať môjho muža, aby za vás ručil,“ hrozila Kerényička.

A Aladár s Tihamérom hlasujúci voždy vďaku a dôveru v sedení dobročinného spolku milostniciam svojim, zajiste by ju neboli hlasovali dnes, keď jim tieže milostnice zábavu len pokazily.

Zle sa zabavil na tom výlete i pán Tomáš. Dnešní deň stál ho tisícku. Všetko je to pekné, chvalitebné, čo sa tam hovorilo, podniklo, navrhovalo; ale on zo dna na deň voždy viac a viac prichodil k tomu presvedčeniu: že tá Pešť je náramne drahá a že majetok jeho hodne očividome sa míňa.

Pravdu mal Petőfi.

Slová jeho padaly na Völggyessyovcov:

„Tak slavne si my žijeme,
Kým na bubon neprijdeme,
My slavní — Pešťania.“

A kto sa najlepšie zabavil na tom výlete, to by ste istotne neuhádli.

Bola to dcéra Melania.

Nie div, povieť, keď sa otáčali okolo nej takí šuhajci, jako bol náš Tihamér Hegyesy. Nie tak, páni a dámy ctené! Melania kohosi pri tejto príležitosti na Švábskom vrchu videla — a to by nebola dala za celú zábavu, za ten celý výlet!

Áno, ona videla toho, ktorý ustavične stál pred očima jej duše. Videla mimoidúceho Petra Jablonského. Šiel mimo, obzrel sa na ňu a šiel ďalej: a jej vzdych letel za nim. Bolo jej, jakoby stiesnené srdce jej bolo malo letieť za nim, jakoby ústa jej byly maly volať za ním, jako mu to bola soznala v rodičovskom dome:

„Ty si v duchu na veky pri mne . . .“

Jej srdcu sa otvoril nový svet, keď je Peter v Pešti. Martu snáď zabudne . . . snáď . . . ona dúfala.

Melania žila v ideáloch a Aladár dozrieval na dokonalého — šviháka v skutočnosti.

X.

Za mestským leskom v Pešťbudíne nachádza sa blahonosný ústav. Vzdialený od hluku, aspon ukrytý pred ním, stojí tam v rade utešených letohrádkov. Je to pokojný útulok pre nedúživých na tele a na duši. Je to ústav známy pod evanjelickým menom „Bethesda.“ Chorých obojeho pohlavia ošetrujú tak rečené „sestry diakonisky.“ Ústav je dielom škotskej missie; má i svoju káplňku, v ktorej slovo Božie sa kázava a nábožné piesne každú nedeľu spievané bývajú. Neraz ponáhlal som sa cez davy zabávajúcich sa v mestskom lesíku a bol som šťastným, keď mi záhradník „Bethesdy“ na silné zazvonenie otvoril bránku zahrady a ja sa cítil na pôde ústavu tohoto jakoby v inom svete, jakoby v čistejšom, mravňom vozduchu, jakoby vyňatý von z kaluže zlostného a prevráteného sveta. Nemocní prechodili sa po zahrade, besedovali si a čítali v besiedkach. Veľký je rozdiel medzi týmito nemocnými a tými u Rochusa, alebo v barakoch!

Na čele sestier diakonisek stojí sestra staršia, ostatnie sú mladé device. Väčším dielom z chudobnejšieho rodu pochádzajúce dobrovoľne obetovaly sa službe trpiaceho člo-

večenstva, cvičia a vzdelávajú sa v osobitných ústavoch a bývajú v povolanie svoje zvláštne sviatočným spôsobom uvádzané. V povolani svojom nie sú na celý život viazané, jako mníšky. „Sestra diakoniska“ môže vystúpiť, kedy sa jej líbi, a podať ruku svoju ženichovi; i býva obyčajne v stav manželský vstupujúca bohate a štedre obdarovaná. Z nej má šťastný manžel nevyrovnanú, kresťansko-úprimnú, trpezlivú hospodinu, manželku a matku. My v Uhorsku a na Slovensku neznáme také ústavy diakonísk, lebo my vôbec a menovite Slováci nemáme ničoho. Ale niektoré z našich devíc, súčasť sa už vo výchove diakonistických ústavov a neolutovaly toho. Sú to neomylné lepšie, lež naše uhorské vychovávacie ústavy. V týchto vstúpuje sa pýcha, skvos a odrodilstvo do srdca mladých; v tamtých kresťanská pokora, milovanie práce a svätá obetúva láska k bližnému.

V „Bethesde“ žila jedna úprimná, milá, mladá „sestra diakoniska.“ Za dva roky vychovávaná bola v Kaiserswerthe za diakonisku, a jako tam bola miláčkom všetkých vrstovnic a predstavených, tak i tu v Budapešti bola predmetom najsrdečnejšej obľuby lekárov, spolusestier a nemocných. Lekári ju ctili zvlášte preto, že bola veľmi usilovná a rozumná. Spolusestry milovali ju pre jej úprimnosť a otvorenosť, pre jej oddanosť jak povolaniu, tak i jim. Ale jestli ju sestry a lekári ctili a milovali, to ju nemocní istotne zvelebovali. Nemocní, zvlášt devy a ženské, ktoré jej opatere pridelené byly, videly v nej svojho anjela strážcu, svoje potešenie. A keď pri službách Božích spevom hudbu harmoniuma sprevádzala, to každý videl v nej bytnosť vyššiu, a jej zjav samého kazatela, jako i poslúchačov k vrúcnejšej nábožnosti a horlivejšej modlitbe povzbudzoval.

Zo všetkých tých, čo mladú diakonisku milovali a ctili, tak sa zdalo, že byly dve osoby najhorlivejšími jej citelmi. Bol to mladý lekár a mladá nemocná. A zase veru tak sa zdalo, že mladá „sestra diakoniska“ o tú nemocnú najviacej sa stará a toho mladého lekára predpisy najpilnejšie plní a zachováva. Neraz napadlo i to obyvateľom ústavu „Bethesdy,“ že mladá diakoniska s tým mladým

lekárom a s tou nemocnou ženskou cudzou rečou sa shovárajú. Reč ústavu bola nemecká, mladá diakoniska s mladým lekárom obyčejne shovárala sa po francúzsky a s nemocnou po slovensky. Niemenej nápadné bolo nemocným i to, že si diakoniska s tou nemocnou tykala. Však pomyslenie, že byly niekdy známe, lebo do školy spolu chodily a teraz vo veľkom meste sa síšly, jich skoro obdivovania zba-vilo. Prívykli na to. Diakoniska s nemocnou milovaly sa jako sestry, s tým rozdielom, že diakoniska s celou otvorenosťou a úprimnosťou nenútenou sa k nemocnej chovala, táto zase s úctou naproti diakoniske sa držala. Toto bolo tým, ktorí si toho povšimli, precalen nápadné.

„Ach, ja som nehodná tvojej prílišnej lásky a starostlivosti!“ zvolala jedného rána nemocná so zaslzenými očami.

„Sestra diakoniska“ riekla:

„Či nemáme blížnych našich milovať jako seba?“

Že by sme tento tajnosti plný pomer diakonisky k nemocnej a lekárovi porozumeli, podme trochu nazpät a podívajme sa obzvlášte na jeden výjav.

Bolo to utešeného jarnieho dňa pred večerom, keď sa naša mladá diakoniska po zahrade „Bethesdy“ s knihou v ruke prechodila. Bolo tak príjemne a milo, vozduch čistý a jasný a z rozkvitlých líp v zahrade roznášala sa lahodiaca prsom balsamová vôňa, nielen zahradou, ale i celým okolím. V blízkom mestskom lesíku počaly sa už zábavy a dlhou zimou na umelými kvetinami ozdobené teremy odkázaných meštiakov. I dnes sa to jako roj včiel sypalo obecenstva na všetky strany. Diakoniska nezdala sa čítať v knihe svojej. Ona viacej do seba pohrúžená rozmýšľala, iste si prečítané v mysli usporadovala, alebo na základe toho obrazy a pochopy ďalej v mysli svojej tvorila. Ale nie! Jej tvár prezrazovala jakúsi blaženú príjemnosť, jakýsi výraz pocitu tej najsladšej radosti javil sa na nej, a neomylné dialy sa v srdci diakonisky veci len jej známe, len ju zanjímajúce, inému nepochopiteľné.

Zo sladkých dúm a ľubého pohrúženia myšlienok, vytrhol ju shon ľudí pred zahradou

ústavu sa hromadiaci. Pri „Bethesde“ viedla práve poľná cesta, široká, stromami vysadená. Obecenstvo v blízkom mestskom lesíku baviace sa pozorovalo, jako si po nej mladá, bladá ženská potáčajúci sa krokom kráčala i s mladým asi päť ročným chlapcom: videlo i to, jako tá mladá ženská silnejšie sa potočila, padla, malého chlapca za sebou ztrhla, a hlavou o strom buchnú bez pohnutia ležať ostala. V okamžení shromaždeno bolo zvedavé obecenstvo okolo nej, až výjav ten pozornosť diakoniskinu na seba obrátil. Z počiatku nepripisovala tomu ani najmenšiu dôležitosť, veď vedela, že vo veľmeste je obecenstvo náramne zvedavé a pre hocjakú pletku sa hromadí na ulici.

„Tak mladá a tak pekná!“

„Nemocná je, zaveďte ju do nemocnice.“

„Dajme ju sem do „Bethesdy!“

„Bez smyslov je!“

„Žije!“

Tak volalo obecenstvo.

V tom počalo malé chlapča nariekať. Počalo sa žalovať, že matka hladom a vysílením omdlela, že kým čo bolo, či chlieb, či čo iné, to jemu dala, jeho udržať chcela, sama ale hladovala. Diakoniska zarazila sa, keď počula tieto slová v slovenskom jazyku.

Slza jej vypadla z očí.

„Tu, hľa, zase smutný výjav tej hroznej slovenskej biedy vo veľmeste!“ vzdychla si.

Práve prichádzal mladý lekár do ústavu. Diakoniska otvorila mu sama a prosila ho, rozpovediac mu príčinu shonu ľudu, aby dal tam ležiacu ubohú Slovenku doniesť do ústavu.

Nemocná bola do „Bethesdy“ prenesená a po malej chvíli z mdlôb prebraná. Malého jej synčoka zaviedla diakoniska do svojej chyže, nachovajúc to malé dieťa, ktoré sa už ani nepamätalo, kedy by bolo jedlo niečo teplého. A jak pekný to bol chlapček! Hovoril, že prišli z ďalekého kraja, že sa už dávno nachodí s matkou na ceste, že sa jim z počiatku veľmi dobre viedlo, bo že jim starý otec dal peniaze a kým tie trvaly, že sa vozili, keď sa tie minuly, že išly peší, že ho mať i nosila, až prišli do tohoto veľkého mesta, že sa s mamou stará matka veľmi vadila, áno že ju i bila, že jeho oplula

a von vystrčila — a že od toho času túlili sa, a že maminka vo dne v noci plakala a plakala, dobre jej tie oči nevytiekly, a nechcela ani jiesť, a hovorila, že keby mňa nemala, že by si už dávno bola život odobrala.

Tak vyprával chlapec.

Diakoniska vyrozumela mnoho z rečí chlapcových i domyslela si ostatné o osude nešťastnej nemocnej. I zažialila v srdci svojom nad hrozným nešťastím krajanky svojej. Nemocnú ošetrovali lekári. Ubohého chlapča uložila diakoniska vo svojej izbe do mäkkých perín. Na druhý deň ráno oznámil sluha diakoniske, že mladý lekár odkazuje, že nemocná je celkom pri smysloch a že pomali pokrím prijíma, aby ju prišla pozrieť.

„Moja mama je už zdravá?“ volalo chlapča.

„Neboj sa nič maličký, my ju uzdravíme.“

Diakoniska pristúpila s dieťaťom k posteli nemocnej. Pozerala na tú šumnú, ale obladlú a vycivenú tvár a zarazila sa: zdala sa jej byť známou. Sotva sa opýtala nemocnej, jako sa má a jako sa jej vedie, vykrikla nemocná:

„Martuška!“

„Antonia!“ bola odpoveď z úst Martiných.

Marta blížila sa k posteli ešte tesnejšie a chcela ju objať, vybozkávať, táto ale bránila tomu sloviac:

„Nechaj ma, anjel dobrotivý, ja som nehodná, aby si sa dotkla mojích hriešnych perní!“

Medzi tým časom odvedol mladý lekár malého chlapčeka z chyže, aby nebol svedkom trapného výjavu.

„Pre Boha, Antonia, jako si sem prišla, čo sa to s tebou porobilo?“

„Ach, rozpovedz mi radšej ty svoje príbehy, tie budú potešiteľnejšie, ač sme my ukrutné svojho času s necitnou matkou mojou všetko boly na to vynaložily, aby sme ti život zpríkriľy. Budem ti rozprávať o biede a mravnom úpadku, živým príkladom na sebe dokážem pravdivosť tvrdenia príslovného, že kto inému jamu kopá, sám do nej upadá.“

I pustila sa v usedavý, žalostný nárek a plač, tak že dobrosrdečná Martuška sama počala slzy roniť nad úbohým.

Po dlhej trapnej prestávke, keď sa utíšila a upokojila, líčila jej Marta príbehy svojho života.

„Keď ste ma doma, odpusť, že tak vravím, Tónika moja, s matkou tvojou tak nemilosrdne prenasledovali, že to nebolo k vydržaniu, pobrala som sa šírým svetom, kam ma dve uči zavedú.“

Blúdila som za čas, až ma búrka sviedla s jedným šlachetným mladíkom, ktorému som potom svoje prijatie v rodine Völgyesych ďakovať mala.

„Bárbych to meno nikdy nebola počula, prah toho domu nikdy nebola prekročila, a radšej za živa do pekla lež ta bola sa dostala!“ vyvolala Antonia a zúfale si trhala vlasy z hlavy.

„Bože môj!“ vykričala Marta, „už tuším čosi! Nuž, jako že si sa do toho domu dostala?“

„Pokračuj radšej, Martuška milá, v твоjích príbehoch, a povedz mi, jako si ty z neho vyšla? O mojej hanbe dozvieš sa ešte dost.“

„Keď sme s Petrom Jablonským poznali, že je to dom nemravný, prevrátený, opustili sme ho a šli k jeho otcovi. V tomto čase ste vy, ty a matka tvoja, boly tak ukrutné, že ste zo mňa všetok možný posmech robily, k zúfalstvu a k úteku z domu rodičovského prinútily.“

„Oj, Pán Boh nás, a menovite mňa, ukrutne za to potrestal! Kopala som tebe jamu, sama som upadla do nej. Šírila som o tebe krivé reči a hľa, to boly vymyslené klevety: ty stojíš pred Bohom i pred svetom čistá, jasná jako hviezda, a na mňa celý svet prstom ukazuje.“

„V prítomnosti môjho milovaného otca zasnúbila som sa v dome jeho otca s Petrom Jablonským, vtedy ešte len študujúcim mladíkom, teraz už lekárom tohoto nášho ústavu.“

„A vaša svatba?“

„Máme k nej ešte času. Boli sme i tak zasnúbení na tak nejistú budúcnosť, že sme ani len z ďaleka dúfať nesmeli v uskutočnenie túžieb svojich. Všetkým zprikrila sa nám bola domovina i rozhodli sme sa na tom, že ju opustíme. Peter mal ísť študovať ďalej do Pešti a jeho dobrý otec sa priam osvedčil,

že pôjde s nim, predá a zpeňaží tam všetko a tu si vo veľmeste nejaké zamestnanie hľadať bude. Blažených niekoľko dní v tichej chatrnej chalupe otca môjho zasnúbenca sme prežili. Oni nám budú večne nezapomenutelnými. Ale na tých niekoľko blažených dní nasledovalo veľmi boľastné lúčenie. Rozumiem lúčenie moje s drahým otcom mojím. Peter myslel najprv, aby som tu v Budapešti prijala zase stanicu spoločnice, alebo učiteľky hudby a tak sme sa z počiatku na tom boli ustálili, že všetci traja sem sa odoberieme, jako sme to i v skutku boli urobili. Tu hľadajúc stanicu dozvedel sa Peter o diakonistických ústavoch, a ponevác sa to i mne líbilo, vykonal mi bezplatné prijatie do takého ústavu v Kaiserswerthe, kde som sa dokonale vzdelala, nie len k tomuto, ale vôbec i k povolaniu ženy životnému.“

„Teba Pán Boh viedol a požehnával, to je očividomé! Ó a mňa moja vlastná matka na celý život nešťastnou urobila.“

„Bohužia! Keď som v Kaiserswerthe beh svoj zkončila, bola som sem ku výkonnej službe do Budapešti daná, a ponevác Peter, snúbenec môj, v ústave tomto jako mladý lekár pôsobí, cítim sa tu dobre a žijem v pokojí od zlého hluku sveta vzdialená, oddelená, nedotknutá.“

„Tvoj los je do závidenia! Na teba čaká krásna budúcnosť. Ty budeš blažená a šťastná na celý život.“

„Môj Peter je rázu čistého, bezúhonného. Nepochybujem o tom.“

„A čo sa stalo s jeho pánom otcom, ktorý tiež s Vami vybral sa do Budapešti?“

„Ach, i ten sa má dobre. Jakuáhle prišiel do veľmesta, hneď ponukol mu jeden zeman správcovstvo na puste Svätoladislavskej. Tam spravuje hospodárstvo a to ku spokojnosti panstva. Peter navštevuje ho často a keď i on do mesta zavíta, neobíde nás.“

„Ó, to je radosť, to je život! Či nám to len bolo treba s mojou materou, že sme ta tak urážaly, prenasledovali?“

„Veď ste vy mne tým neškodily! možno práve, že ste tým moje blaho a šťastie napomohly. Ja by vám mohla riecť so starozá-

konným Jozefom: Vy ste to mysleli so mnou zle, ale Pán Boh to odvrátil na dobré!“

„Tebe sme chcely uškodiť, Marta moja, chcely my zlostinice, ale sme nemohly, Pán Boh to nedopustil, uškodily sme sebe!“

„Ale tys veľmi slabá, nenamáhaj sa tak, Antonia moja! Snad ti môžem doniesť niečo k posilneniu?“

„Ja som nehodná tvojej prílišnej lásky a starostlivosti. Jako len môžeš tak dobre robiť mne, čo som ťa tak veľmi bola zarmucovala?“

„Lutujem ťa veľmi,“ riekla s hlbokým citom Marta, „že si nešťastná, tá najnešťastnejšia.“

„Bohužiaľ, pravdu máš, tá najnešťastnejšia! Tys sa nešťastnou cítila, keď si z rodičovského domu do širého sveta išla. Čo je to proti hanobnému lózu môjmu. Tys utratila rodičovský drahý dom, milý pobyt v domovine a známych i milých svojich: ja som utratila sama seba, jediný to poklad, ktorý deva na svete má, preto som ztratená na veky, i časne i večne. Rodičovský dom, vlast. známych, to všetko možno je ešte späť dostať, dá sa to nahradiť; ale česť devy ztratenú nenahradí nikto. tá ztratená je na veky a zlé svedomie hryzie nás prez celý život.“

„Netráp sa takými hroznými myšlienkami, Antonia.“

„Tebe hrozné to myšlienky, anjel môj? Ó jak že by ti neboly? Však si ty dieťa moje, nevinnosť a dobrota samá. Ale ja som v mladosti už zostarľá a spálená od zlosti a neprávosti. Ó nedotýkaj sa ma, i môj dech je zkazonosný, ja som celá nečistá, zkažená, zlorečená! A toho príčinou je moja nemúdra matka. Ona a nik iný! Keď si ty opustila dom Völggyessych, na vzdor tvojmu otcovi dala ma tam za spoločnicu sloviac, že ona celému svetu ukáže, jako sa jej dcéra tam riadiť bude, že tú nevyženú tak jako vyhnanú nezdařenú dcéru jeho. Ja, ač som veľkú vôľu nemala, išla som ťa na silu. Sotva som vybavila rok, stala som sa tou najnešťastnejšou na svete. Tam ten malý chlapček je môj syn, môj hriech, moja haňba.“

„A jeho otcem?“

„Je ten pyšný rajtár tamto! On je to, on! Hľa jako si jazdí po boku vznešenej dámy, jako sa jej zalieča. Ver mu, len ver, budeš tiež nešťastnou. Ó kľatba na neho!“

„Aladár!“ vykrikla Marta.

Oblokom bolo vidno jazdiť pri ústave Aladára so slečnou Ottiliou Szalay.

(Pokračovanie nasleduje.)

Neprajníkom Slovanstva.

Hrozíte nám, čo ste bývali
V nerovnej borbe víťazmi,
Jak budeme kričať, nemlčať, —
Ohňom, žalárom, refazmi.
Ach, veď je citov a myšlienok
Všade svobodný skrytý hlas.
A my? nuž my len v srdci našom —
Špatných oškľívime si vás.

Bez reptania nesieme farchu
Ohromnú neludských činov,
Nevoláme k odporu, k pomste
Verných rodu nášho synov:
Dost máme ducha čakať — dúfať
V lepší z Božej milosti čas —
A len v útrobach srdca nášho
Zlostných nenávidíme vás.

Slza je v oku Slovanovom,
A krev sa mu v žilách búri,
Bohu i ľudstvu krivdy svoje
Žaluje, ale nezúri;
Verí, že mu Bôh spravodlivý
Ľudské práva navráti zas —
A len z úkrytu svojho
Neprajníkov preklína vás.

Len jedna nádej neomylná
Večne v srdci jeho žije:
Že i vašej sláve a moci
Jednúc hodiaka odbije
A že príjde i na vás pyšných
Ten známy Božej pomsty mráz, —
Keď jako ste nás vy morili,
Tak Pán Bôh bude moriť vás!

Daniel Maróthy.

Z Turčianskych Teplíc do Trenčianska.

Cestopisné náčrtky od *Laskomerského*.

(Pokračovanie.)

V dobe posledného povstania Budatín bol tiež dejiskom bojov. R. 1848 pozde na podzim tu a v Žiline ležavší honvédi zvolenského práporu, k tomu voľačo nepravidelných ozbrojencov, vydali sa na hranicu a obsadili Čacu a priesmiky Jablonské. Keď ale tam šramotivší slovenskí dobrovoľníci vo sprievode c. k. pechoty a hrstky koníctva prekročili hranicu, ustúpili honvédi až po Žilinu, čo sa tak rýchlo stalo, že komisár Balog i koňa tam zapomnel a veliteľ práporu, Štefan Ruttkay, takmer nestačil si svoju toaletu zapakovať. Po dakolkých dňoch dali sa slov. dobrovoľníci a c. k. vojsko pod vedením plukovníkov Götza a Frischeisena v prítomnosti slov. vodcov na pochod oproti Žiline. Tak sa zdá, že 11. decembra 1848 dorazili pred Budatín, a tak jako prvej na Čaci, i tu práve od započatého, no a pravda nedokonalého obehu zburevaní boli z čiastky v Žiline, z čiastky v Budatíne ubytovaní honvédi. No teraz stala sa skutočne srážka. Krásny výhľad na pôtku bol z väže hradu Budatínskeho, kým to nastúpivšie udalosti neprekazily. Nepriateľské čaty stykly sa na rovine za Budatínom. Štiavnické, honvédom pridané delá, počtom asi šesť, zaujaly miesto na kopci, pechota rozstavená bola v rovnej čiare dolinou, nepravidelní trenčianski strelci a zemská hotovosť postavila sa za ohrady zahrád do jarkov a priekop. Cisárski mali pol vatrenej diel a tými sem tam fačkovali. Do Zádubného poslali tiež dakolko granátov na okoštovanie. Pechota rozprestierala sa rovinou v oči honvédom. Jako takto strelba z pušiek a hrmenie diel celou čiarou živiejším sa stávalo a tu i tam vojín k zemi sa chýlil a tam zase druhý na puškách von z bojišta ku miestu zavazovania odnášaný bol, shrkli sa slov. dobrovoľníci jako vetrom hnaný strakavý oblak a hnali s „hurráh“ surmou na honvédske delá a to tak silne, že tito všetku svoju šikovnosť a rychlosť vynaložiť museli, aby s delami do čistého prišli. A keď k tomu nehaneblivé granáty neprestajne až hen za

šky honvédov trieskať počaly a už vo vode vrejúc, zase v tehlách a krovoch šarapatit začaly, celá armáda poberala sa spešným krokom prez most na ľavý breh Váhu. Každý vynasnažoval sa atletickým krokom na druhú stranu mostu sa dostať. Keď za krátky čas všetko sa premlelo a most bol rozbúraný, dobrovoľníci a cisárski zastali si pri hrade, v parku, a hore brehom medzi domami, honvédi ale, a čo k tomu patrilo, zastali si pred mostom na žilinskej rovine, menej krytí jako tam ti. Medzi oboma tiekol pokojne vážny, nemý, neutrálny Váh. A tu potom začali si nadávať ponad vodu. Honvédi revali delami a mušketaami, tam ti mušketaami, a škarqde brízgali tými odpornými bombami. Šestfundové kule hospodárily špatne v hradskom sklenníku: sklo brnkalo a kamelie a azalei lietaly po sklenníku v tisíc capartoch. Dobrovoľnicke kulky kopaničiarov z tahaných ciev zasahovaly až po Žilinu. Trvalo to od poludnia asi do siedmej hodiny večerňajšej bez patrného výsledku, ponevác ani jedon ani druhý prez vodu preísť nemohol. Aby bojište osvietené tým strašnejšie vyzeralo, blčal na brehu Budatína hore nad Váhom jedon dom. Večer odťahly obe stránky z bojišta. Cisárski tahali proti Sliezsku, honvédi do Predmiera. Cisárski nechali v Budatíne jedného raneného dobrovoľníka, ktorý mal kuku v klúbe nohy; tento lapený zomrel pozdejšie v nemocnici v Žiline. Bol to sedliak z Kysuckej doliny. Mimo toho ostali vydychujúc si siedmi ranení dobrovoľníci v Budatíne, ktorých nočnou hodinou žilinská patrolujúca garda vydvihla a poviazaných honvédom oddala. Jedon z nich ranený bol bodákom do čela. Tito siedmi odvedení boli do Predmiera, kde cez noc vo svinskom chlieve zatvorení pri treskúcej zime svoj osúd očakávali, ktorému chudáci ani neušli. Zo strany gardy boli dobrovoľníkmi tiež doktorí, medzi nimi i jedon farár, zľapaní a za hranicu vyvedení. Týmto mimo žalárovania nestalo sa nič. Pri spešnom odchode domobrancov z budatínskeho bojišta zapomenutá

bola hlavnia stráž na námestí žilinskom, ktorá konečne preca pri opätnom navrátení sa honvédov z Predmieru druhého dňa, nikým medzitým nemýlená, zamenená bola. Že jim teda z Budatína veľmi náhlo bolo, dá sa už i z tejto zabudlivosti zatvárať. Cisárski a dobrovoľníci, trebars v úkrytoch postirovaní, preca boli 16. ranení; z honvédov a trenčianskych strelcov ranených bolo 32 a jeden usmrtený. Ranení a mrtví pri cúvaní honvédov odovzdaní boli do návratu mestskej vrchnosti. V bitke prítomný bol i Ľudovít Benický, známy dobrodruh, Košúthom ustanovený všemohúci komisár baňských miest, ktorý asi pred 5 rokmi nepochopiteľným spôsobom, pravdepodobne zavraždený, z Pešti zmiznul. V liste, do B. Bystrice písanom, chvalal sa, že jemu kulka kus kabáta z pleca vyškľbla, čo ale ďaleko za pravdou krivalo, chyba žeby bol dakde ostal na trní visieť. Keď odtiahnutím cisárskych, rátajúc medzi nich i slov. dobrovoľníkov, pre honvédske plúca povetrie sa okolo Budatína očistilo, vrátili sa druhým dňom z Predmieru nazad do Žiliny. Tretieho dňa popoludní pri pochode prez Budatín bol jeden z lapených ozbrojencov slovenských dobrovoľníkov dla udania kaprála tam v Budatíne vyššie zhoreného domu na stromovú haluz obesený, kde asi jeden dva dni zamrznutý visel; šiesti boli deň na to v Kys. Novom Meste na pristrojovaných koloch, každý o sebe, obesení. Jedon z nich bol rodom z tohoto mestečka, tovaryš klobučnický, ocom viac detí. Po týchto španielskych guerilla-skutkoch po druhýraz odtiahli honvédi z Kysuckej doliny, stúpajúc až do Komárna. Jich miesto zaujal druhý broj honvédsky z Novohradu; k tomu pripojila sa garda a zemská obrana vo veľkom počte. Dobrovoľníci posilnení vrazili po druhýraz na nich a už teraz nemali honvédi času most zboriť a tak prenasledovaní utekali vypúdení zo Žiliny von za tridsiatok. Medzi ranenými bol i kapitán a mrtvých bolo viac jako pri prvom zrazení sa. Jedon muž z honvédskeho delostrelectva bol naprosred mostu, keď brvná z mostu rozberať sa snažil, delovou kulou na dve polovice rozčechnutý.

Keď som takto deje Budatína pripomenul, poďme ďalej cestou, pri ktorej vtedy

ozýval sa hluk válečný, tresk strelných zbraní a pohyby vojska. Cestou teraz pokojnou došli sme do prívetivého, obchodného a na jeho skrovný objem dost živého mesta Žiliny.

Od roku 1848, v ktorom ešte pred začiatím revolučného zápasu mesto náramne vyhorelo, zdvihlo sa netušeným spôsobom i dokazuje za našich časov uznania hodnú života schopnosť, najmä čo sa priemyslu a kupectva týče. Mnoho k tomu prispela železnica z Budapešti a Košíc do Bohumína vedúca.

Žilina za časov Bélu IV., Karola, Ľudvika I., Marie a Žigmunda menovala sa, či lepšie povedano, menovali ju Silna. Ona menovala sa dobre a správne po slovensky „Žilina.“ Pozdejšie spomína sa: Zelena, Zöldvár, Selina, nikdy ale mrcha Zelina, lebo tam pestovali vždy a vždy dobré zeliny, potom Selna, Solna. Z toho vidieť môžeme, jako pôvodne poctivé meno nepozornými pisármi zpotvorené byť môže. Tak zpotvorili si mameľuci na pr. Vrtál na Wahrthal, Pospíšil na Postbüschl a Navrátil na — Nadrág Atilla atď.

Stručný dejepis svobodného mesta Žiliny, Alexandrom Lombardinim písaný, udáva zájímavú historiú tohoto mesta, z ktorého tu podajedné maličké výťahy podáme.

Žilinci pochodia vraj dla Dithmara od Silingov, ktorí prebývali v Sliezske pri jazere Silnenskom, ktorí jako P. Križko udáva, svojim vpádom do Kremnického kraja zavdali príčinu rímskym nápisom v Kremnických horách jestvujúcim a kroz prof. Klemensa v sádre odliatym, teraz pod otcovským zátvorom v dome „Slov. Matice“ uschovaným, kde zajiste čakať budú, kým jich jerichovské trúby zo sna zobudia.

Susedov Žilinských, krotkých Varíncov, odvodzuje vraj p. Starek od Vandalov, z ktorého ukrutného národu pochodia vraj i Gajdlančania a od týchto pochodia zase veľmi krotké a sladké, na šalát sa hodiace, drobné slivky gajdlanské.

Kedy Žilina pripadla k Uhorsku, neznámo je, od prvopočiatku to nebolo. Ba mnohé roky i potom ešte, keď k Ugrii pri-

vtelená bola, chodili si právo Žilinci do Tešína hľadať a do — Krupiny.

Dľa Anonyma Boršu, v trigonometrii a katastre nebars sbehly, fahal hranice Uhorska cez Tatry, Zvolenské hole a ztade jakosi zaletel na Fačkov, Svezepce (preto mi ten bol tak nápadným), na Púchov a Brodno a na riekú Moravu.

Ctibor, pôvodom Poliak, potom veľmož a pán Váhu, založil v Žiline r. 1376 hospital; bol by sa takmer i jemu samému sišiel, lebo osou pichnutý zomrel.

Akta mesta po rok 1429 sú písané latinsky a nemecky, odtiaľ do r. 1468 latinsky, potom sú všetky slovenské.

Už v XIV. storočí hádali sa Žilinskí Slováci s Nemcami pre rovnoprávnosť, ktorú Nemci pri volení mestských zástupníkov uznať nechceli, ktoré právo ale Slovákom Ľudvík I. listinou potvrdil. Listinu tú má Žilina v archíve.

Roku 1384 jestvovala i župa žilinská.

Že páni Žilincania zdravým rozumom prekypovali už v dávnych dobách, vidieť bolo, ponevác r. 1418 starosta Zliechovský opäťom zo Skalky poslaný bol do Žiliny po dobrú radu, tak jako volakedy po pravdu do Lubietovej chodievalo sa.

Roku 1431 a 1433 urobili Husiti Žilincanom visitu, pre mešťanov nepriam príjemnú.

Roku 1436 kastelláni Starhradu a Strečna Žilincanov maltraitovali. Roku 1449 Ulrik Cílský zaujal Žilinu pre Huňadyho. R. 1474 kráľ Matej so svojou Čiernou legiou prešiel Žilinu. R. 1526 Zápoľa založil Žilinu Burianovi Svetlovskému za 10.000 sr. a za 3000 zl. uhorských.

Známi nám a toľkoráz spomínaní bratia Podmanickovei podmanili si r. 1546 Žilinu a opevnili kostól žilinský. R. 1598 a 1599 pustošil Poliak Komorovský okolie Žiliny. R. 1654 Gabriel Illésházy dostal od mesta na nohavice — súkna červeného. R. 1654 prišiel palatin a dostal dar 49 zl., jeho žena plátno a mydlo. R. 1655 prišiel župan Gabriš Illésházy, keď sa mu už predtým dobre vodilo, a dostal „jarmočné“ červeného súkna v cene 9³/₄ zl., jeho manželka plátna v cene 8 zl. a slečna dcéra dostala perníkov za 75 dená-

rov. Teraz by tým darom sotva stoličného kancellistu, ba neznám či pandúra, uspokojili. Magistrát r. 1656 dňa 22. sept. povolaný do Bytčice na svatbu Fraňa Révayho, niesol dar od mesta jedon funt maku a 9 kaprov. Vtedy makovníky miesto terajších grillázov zajímali. R. 1661 zmáčajúcemu sa v Štubnianskych kúpeloch Miklošovi Vesselényimu dary posielali. Fraňo Vesselényi r. 1666 dostal od Žilincov súkna v cene 4400 zl. Toho muselo byť hodne! R. 1682 prešlo cez Žilinu 20.000 Poliakov proti Viedni, a síce 24. júna. Od 1. nov. 1707 do konca apríla 1708 posielali Žilinci do kuchyne starhradskej pánu Alex. Lužinskému mesačne 100 zl. a znamenité korenie.

Roku 1712 dňa 21. júna boly Jánovi Mitturovi, mestskému trabantovi, že mestskú pokladnicu okradol, obe ruky odtaté. Chudák trýznený nemohol kráčať, tak bol za mesto vyvedený a tam mu boly ruky katom amputované. Roku 1725 bol Váh 30. mája veľmi rozvodnený, jako ešte od r. 1662 nebol vídaný. Do r. 1725 zkladali mestskí sudcovia úrad na cintoríne. R. 1747 sbierali Trinitári zo sobora Ilavského milodary na vykúpenie uväznených krestanov z rúk moslemínov, maďarských „pokrevných bratov a nosičov kultúry.“ To bolo pravda vtedy a teraz sú: „tempi passati.“ Roku 1771 prišiel do Žiliny knieža Peter Sapiaha, kde zomrel a pochovaný bol do krypty. Do novejších tohoto storočia časov smeli v Žiline len dve židovské rodiny bývať; teraz to zmeškané chvatom dohonily. Rodina Pfannschmidt dlho žila v Žiline, kde Daniel bol i richtárom. Terajší Zsedényi je „prekrstený“ Pfannschmidt. R. 1813 veľká voda Váhu natropila mnoho škody.

Vyhorela Žilina r. 1431, podpálená pleniáciami Husitmi; i r. 1521 veľká časť mesta lahla popolom a r. 1678 celé mesto, krom Kálova, zhorelo, i zvony sa rozlialy, tak i r. 1713 bol oheň. R. 1722 bolo zázračne vela myší; r. 1744, 1756 a 1848 21. júna zúril veľký oheň, že zrútil sa i kríž z väže, preboril kryptu, kde potom i kostry a truhly ohňom kvárené boly. Z tohoto vidíme, že je Žilina skutočne ohnivú mesto. R. 1858 dňa

15. jan. bolo zemetrasenie, jehož srediskom bola hola Minčov, juhozápadne od Žiliny ležiaca.

I mor navštivoval Žilinu, a síce r. 1587, 1624, 1663 a 1679, kde zomrelo 150, roku 1711 a 1714, v ktorom zomrelo za 6 mesiacov 300 ľudí; r. 1831 zúrila zase cholera.

Teda oheň a mor prenasledovali Žilinu, a preca stojí a to krajšia jako drev. Kto ju videl r. 1848 po ohni a teraz, vidí značný rozdiel. Jak tak potiahne, o sto rokov sa nebude mať kde pratať, na Strečne stát bude jej radný dom.

Námestie vyniká zvláštnosťou. Domy na námestí opatrené sú arkádami, ktoré dážd-niky a snečnky zbytočnými robia. Tým podobné arkády bolo možno vídať v B. Štiavnici a vo Viedeňskom Novom Meste; v Benátkach ešte jestvujú. Pod týmito arkádami pootvárané sú sklepy a pod nimi kupčia s rozličnou bežnou potravou kofy. Prekva-pený som bol výbornou ovocinou, najmä hroznom, jakého v ten čas ani v južnejších mestách by sa človek nebol dopiadil. Obec-nstvo domáce i cudzie, medzi nim v ne-určitej barvy červených nohaviciach honvédi, motalo sa hojne. Videt tam podniky priemysel-né a peňažné ústavy, ktoré prospechujú.

Hostinec u Horváta odporúča sa všetkymi dobrými vlastnosťami, majitel vyniká vlúdnosťou.

Neviazaní súc na čas, nie na železnicu, brúsili sme bez cieľu po meste popod arkády, a len pozde na súmraku lahli sme si spať.

Kým oči zažmúrim, chcem vám na krátko udat i geologickú polohu Žilinského kraja, len na krátko, aby som vás tolko už ne-nudil ¹⁾.

Žilinsko-Domanižské koryto pozostáva z vyšnej kriedy, slinca, piesočníka, konglo-meratu, vápenných, žabičných, žulových okru-hlic. Až po zrummy Lietavy od západu hore sú eocenské konglomeráty, jaké sme v Pod-skalí videli a v Súlovských bralách pripo-menuli. Eocenské útvary sú i pod samým mestom, jako jich pod kostolom každý vi-det môže.

Okruhlicové ssutiny v priestore Žilin-ského koryta určiť je tvrdo, t. j. vriadit jich do primeranej doby. Zvrchu sú okruhlice, pod nimi hlen. Celý útvar ten leží pred Strečnianskym priesmykom. Uložené okru-hlice fahajú sa vysoko hore dolinami Višňo-vou a Rajčankou, kde objavujú sa v podobe stúpkovatej, jako v náplavoch alpských.

Južne od Žiliny leží nad okruhlicami (Gerölle) nános (Löss); v hline pod okru-hlicami nachodia sa malé sloje hnedého uhlia. Jestli by sa tam našly odtisky bylín, dla tých by sa mohol určiť súvek týchto vrstiev. Takto nás poučuje náš učení Dion. Štúr.

Keď ešte páni Silinensis silne chrápali, viezli sme sa ulicami sem tam von do pola medzi mohutné kapustné hlavy. A tak s Bo-hom, nekdajšia metropola výborného žilin-ského piva a červeného súkna!

(Pokračovanie nasleduje.)

Hrajnoha na Vepre.

Historicko-romantický obraz z predošlého storočia.

Podáva A. E. Timko.

Majestátne vypína sa ku modrému blan-kytu nebeskému strmý, skalnatý i večnozelený slovenský vrch „Vepor,“ a, jakoby v povedomí tejto svojej veličiny a slávy, smelo jakosi po-zerá na svoju neďaleko západne ležiacu mo-hútnejšiu sestru Polanu. Vrchol jeho už dávno vtedy osvetľujú zlatobarevné líčce slnka, keď susednia Polana ešte zväťša v závoj nočnej hmly zaobalená, dospáva svoj raňajší sen.

Sú to veru oba šumni velikáši tej našej slovenskej zeme.

Hrdia sa, a majú i byť naoč hrdými, veď na jich strmých stráňach rastú ešte ve-kové, zeleň svoju nikdy netratiaace jedlice a smreký, rastú tam mohutné buky a šelestiacie javory; veď v desných hĺbkach lesov jejich

¹⁾ Oho?!

žije ešte kráľ zveriny tatranskej, mohutný medveď, na trávniatých poliankach prechádzajúc pasie sa strunný junák parohatý, srnec, a v jazkyňach jejich trávi dlhý zimošný pôst lesní pustovník — jazvec.

Čo by sa nekomu i zdalo, že v zelenej hĺbke lesov „Vepra“ pustota, desnosť a jednovárnosť panuje, nie je preca tomu tak. I v tých oku ľudskému zkrýtych útulkoch divočiny panuje pestrý, premenlivý život, len ho treba zúmyslným okom preniknúť.

Ano, jesto dosť života v útrobach lesov veporských a pred časmi bol život na „Vepre“ ešte veselejší, zvláštne v tej dobe, do ktorej povieška táto padá.

Bolo na „Vepre“ živo v dobe kuruckých nepokojov.

Jako keď v lete s ustrachovaným obličajom pozeráme na ťažko temné, oblohou prudko ženúce sa mračno, či skoro z neho ohnivý blesk vyšľahne a zemou zatriasajúci hrmot povstane: tak na počiatku predošlého storočia obracaly sa zraky ustrachovaného okolitého ľudu na vrch „Vepor“ a strmé stránne jeho, či ešte dnes nebude z veľikáša tohoto hrmeť, soptiť, či ešte dnes nevyšľahnú z neho stĺpy dýmu do oblakov. A keď príznaky tieto bolo vidieť, znalo sa dobre, že blíži sa búrka, v ktorej na miesto hromu rachotiť budú výstrely z pušiek.

Bol koniec kuruckým vojnám na Slovensku.

Cisárske vojsko premohlo a rozohnalo výbojníkov i pokračovalo proti povstalcovi spôsobom prísny a ukrutný. Generál Karaffa, tento v pamäti ľudu čo chýrečný rezník človečieho mäsa známy komissár cisársky, po ukončení náhleho súdu, „Košickej jatky“, pristahoval sa za horúca z Košíc do Novohradu a usadiac sa tu v šumnom, na výbežkoch Ostrožiek ležiacom, Haličskom zámku, poponáhlal sa i tu čím skôr a čím viac obetí krvožíznivosti svojej donášať. Dal strojiť pohony na podozrelých, naháňal ľud a chytelných vešal na šibeň.

V tejto dobe na stá slovenských bojovníkov z tlúp kuruckých, bojovavších za slobodu ujarmeného ľudu, po premožení búry bočkajovsko-tököľovskej ťahovalo sa do hu-

stých a neschodných lesov pohoria tatranského, voliac bydlu medzi dravou divočinou a žilo tu voľný, neviazaný život. Odhodlanci tito, na ktorých v spoločnosti ľudskej len „stĺp a povraz“ čakal, tráviaci v lesoch neviazaný život, dávali sa radšej čo divá zver z miesta na miesto preháňať, znášali hlad a zimu, lež by sa boli opäť zamiešali do spoločnosti ľudskej, kde jich istá smrť očakávala.

Ľud nazval jich hôrnimi chlapcami.

Sbor odhodlaných hôrnich chlapcov usadil sa i v príkrych a ťažko dostupných bralách a temných jazkyňach „Vepra.“

Hôrni chlapci tito držali v moci územie od Hrona až po Rymavskú Sobotu; i chodili „poza bučky, poza peň na zárobky.“

Ústami ľudu hovorí povest, že brávali majetok zemanský a o korisť vospolok sa delievali; chudobných sa netýkali, ba týchto ochotne pred utiskovateľmi ochraňovali, podporovali a pomstili. V pamäti ľudu zachovaly sa mnohé rozpomienky jako na jich zločiny, tak i na ľudomilné skutky. Vodcom hôrnich chlapcov na „Vepre“ bol Hrajnoha. Nik neznal, z kade k nim prišiel, kto bol?

Jako Jánošík, stal sa i Hrajnoha bohatierom bájok ľudu, ktorého nie len že ľud v pamäti prechováva, lež i do báječnosti zasahujúce piesňami oslavuje.

Zle nedobre muselo to veru vyzeráť v našej vlasti so slovenským ľuďom v ten čas, keď na „Vepre“ so svojimi hôrnimi chlapcami býval chýrečný tento kráľ lesov, hrozny pomstiteľ krívd ľudu nevoľného.

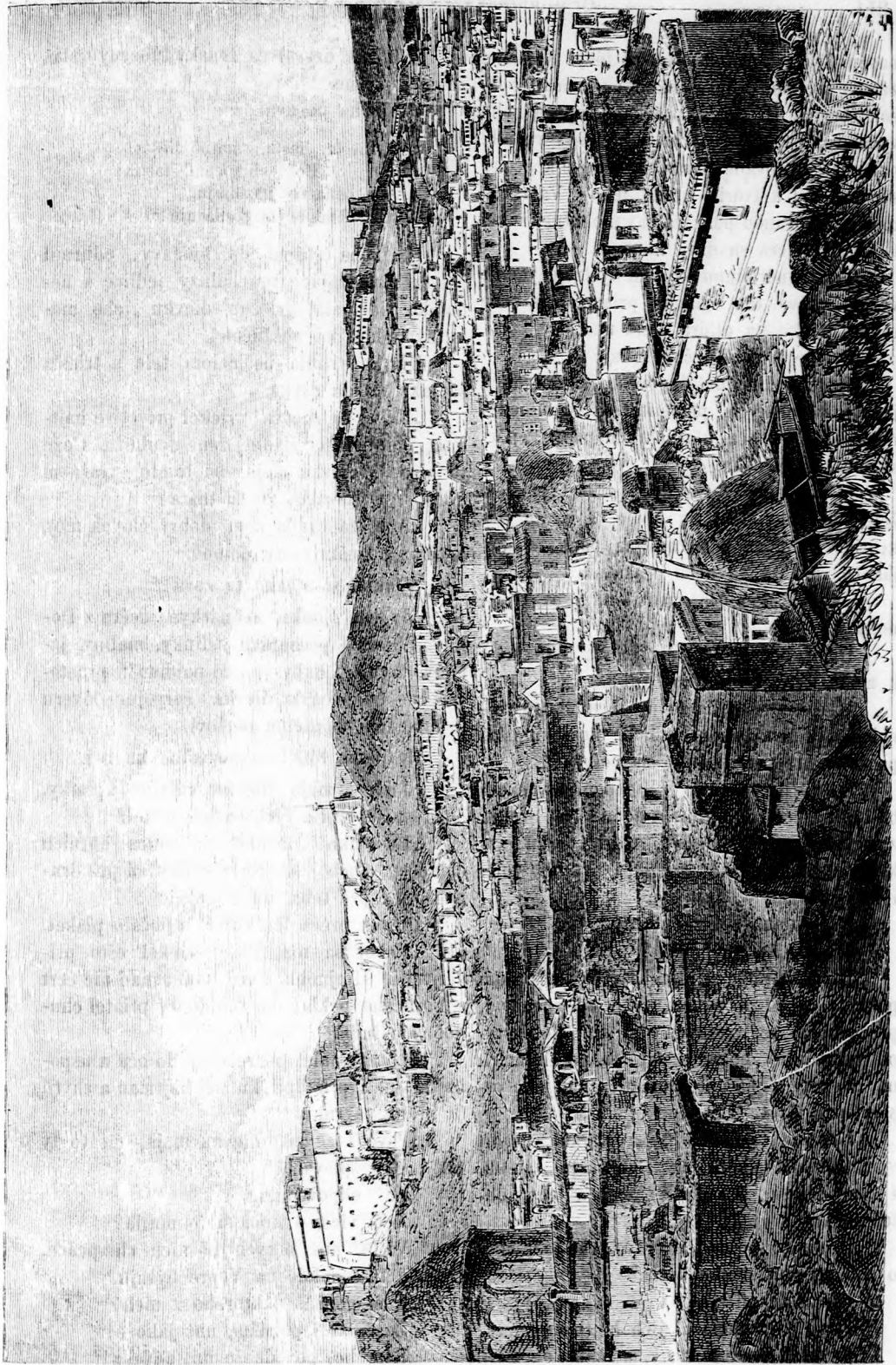
I.

Slnko zapadá.

U otvoreni jazkyne na východnom svahu „Vepra“ ležiacej, stojí šumný strunistý muž. Opiera sa chrbtom o skalú a bystrý krahulčí svoj zrak upiera do neprehľadnej dialky.

Obzrime že si lepšie šuhaja tohoto v tom jeho pestrom, úhladnom kroji.

Široký klobúk so spiežovým, vybijancami opatreným obojkom krásli podlhovastú súmernú tvár, zpod jehož partice visia mu na pleciah mohutné husté vlasy. Jakoby dve iskry tak svieťa sa mu prenikavé oči; pod orličím

Kars.

nosom hrdia sa mohútne-husté fúzy. Košielka zelená so spiežovou spinkou na prsach, opasok červený so štyrmi prackami, zpoza neho vyčnievajúce dve pištoľky a bielušký ručník, nohavice, cifrované harasom, a nové krpčoky svedčia mu a tvoria oblek jeho Valaškou umele cifrovanou pohráva si v mohutnej ruke. O skalu opiera sa dlhý samopal.

Týmto národním krojom vystrojený muž vyzerá práve tak, jakoby priam dnes sebe rovnú dievku ku oltáru viesť mal.

Kto je tento driečny šuhaj?

Je to hrdina našej povesti, skalní duch jazkýň veporských, pomstiteľ krivd ubiedeneho ľudu, vodca hŕnich chlapcov veporských — Hrajnoha.

U nŕh jeho ležia dva ozrutní psi, so železnými obojkami na hrdle, a zavše pokrútiac ohonom, pozerajú na pána svojho, jakoby rozkazy od neho očakávali.

„Vydur, Peklo!“ zavolať na psov Hrajnoha.

Hneď priblížili sa strážcovia bytu jeho k nemu i lízali podávanú ruku.

„Čože, strážcovia moji,“ usmial sa Hrajnoha, „či nemáte dnes chuti uloviť nejakú pečenku pre pána svojho na večeru?“

Psi točili ohonami. V umení loveckom boli tak zruční, že za malú dobu v lese srnku, zajačka zodvihli, dohonili, zadržli a ku jazkyňi doniesli. Dnes zdali sa byť bez vôle, i neodchádzali od jazkyne.

I Hrajnoha bol zadumaný.

Trápilo ho snaď nečo?

Bárs hajtman Hrajnoha i na ozrutnom poklade sedel a pánom jeho sa menoval, preca nebol bez všetkých starostí. Zlé chýry, od vyzvedačov pomedzi svet sa potulujúcich na „Vepor“ donášané, pomútily mu jeho veselý ináč život.

Hrajnoha počul, že sa Karaffa usadil v najbližšom okolí, na Haličskom zámku. I zamyslel sa. To platilo jemu a jeho spoločníkom.

Hrajnoha premýšľal práve pred jazkyňou o zabezpečení svojho bytia.

Psi zaštekali.

„Usú!“ posmeloval jich hajtman.

I vrútili sa do húštavy, no náhle onemeli.

Z blízka ozýval sa ženský lúbezný ohlas známej piesne.

Hrajnoha počúval.

„Liešťa, liešťa, smutnŕ liešťa,
Daj že Bože chlapcom šťastia:
Čo bohatým nazbĳajú,
To chudobným rozďavajú!“

Hrajnoha stúpal do húštavy, odhrnul rukou zavádzajúce mu haluzy jedlice a neďaleko videl stáť driečnu dievku, jeho mohutnými lapajmi obklúčenú.

Dievka trnula na celom tele a triasla sa jako mladá osyka.

„Neboj sa, dievča!“ riekol prĳetive hajtman, „moji psĳci žiadnej žene neublĳža. Čože tu hľadáš, dievka moja, na tomto strašnom mieste? Či neznáš, že tu máta?“

„Ach, zablúďila som, dobrý ĳlovek mŕj, a teraz neznám cestu domov.“

„Odkiaľ si a jako ųa zovú?“

„Ja som Ilonka, zelinárkyna dcĳra z Doliny. Sberam po horách zelinky, maliny, jahody, ĳernice, huby . . . čo najdem!“ prstosrdĳne odpovedala dievka, ĳerpajúc dŕveru k ųumnému mladému mužovi.

Hrajnoha blĳžil sa pozvoľna ku nej.

„Jaj!“ zkrĳkla dievka cŕfajúc zpiatky, „veď sa ja bojím tých vašĳch pištoľĳ.“

„Blázonko!“ usmial sa vodca hŕnich chlapcov, „neboj sa, tie pištoľky sú pre druhých, nie pre teba, duša moja!“

Dievča preca len cŕfalo a počalo plakať.

„Neboj sa ma, Ilka!“ riekol ešĳe prĳvetivejšie Hrajnoha, „veď som asnaď nie ĳert z horúĳeho pekla! Ja som dobrý priateľ chudobných ľudi!“

Ilona postála, pozrela mu do oĳú a uspokojila sa. I pristúpil ku nej hajtman a chytil ju nežne za ruku.

„Povedz že mi, dievka moja, ĳis to ty tak pekne spievala?“

„Ja,“ odpovedala.

„A ĳi vieš, o kom si to nŕtila?“

„Viem, nuž o tých hŕnich chlapcoch, ĳo vraj tu volakde na Vepre bĳvajú.“

„A ĳi poznáš daktorĳho z nich?“

„Že ĳi vraj poznám, nuž jakože!“

„Ktorĳho, povedz že mi, povedz!“

„Janka Černohlávika,“ riekla po malom ostýchaní, „a hádam ste i vy jedon z nich?“

„Janka Černohlávika poznáš? Hej, hej, nože ti ju no, hladže ti ju, hladže,“ točiac hlavou hovoril Hrajnoha. „Tak sa mi zdá, že si s nim, Iluška, nože či neuhádnem, zúbky poznáš?“

Dievka zklpila oči, lebo to bola pravda.

„Viem, že ho líbiš; pravda Ilka? A rada bys sa zaňho vydat, za toho švarného Janka?“

„Ja som veľmi chudobná.“

„Nuž a či je len to príčina, že sa nemôžeš za neho vydat?“

„Veru to; on je bohatej matere syn, má voli, kone, ovce a ja ani jednu kozičku!“

Hrajnoha sa zamyslel.

„Ilka,“ riekol po chvíli, „nuž a či ty chceš byť bohatou? Povedz že mi, duša moja.“

Ilona zavzdychla.

„Urobím ťa bohatou,“ pokračoval ďalej, „že ťa potom i ten Janko vezme, ale musíš mi drieb ešte zaspievať tú pieseň, čo si pred chvílkou nótala.“

„Či len to?“ s podivením rieklo švarné dievča.

„Rozprestri si tú svoju zásterku!“ riekol Hrajnoha, a keď to učinila, sypal jej po hrstiach dukáty do zásterky zo svojho opaska.

Ilona chcela sa vzdialiť.

„To ti bude na svatbu dost. No a teraz zaspievaj Hrajnohovi!“

„Tys Hrajnoha?“ vykrikla Ilona a nohy od laku podlomily sa pod ňou.

V húšťave dal sa očuť hlasitý pískot. Nasledoval výstrel z pušky. Psi zaštekali. Hrajnoha poskočil. Kohútka na pištoľach hrkly. A Ilona neznala, kam sa má podesť.

„Neboj sa, dievka moja, Hrajnohu. On je otec chudobných. Choď za týmto chodníčkom na pirt a tou dostaneš sa domov!“ riekol k ustrachovanej Hrajnoha. „A nezaбудni, dievča, že ti príjdem na svatbu!“

Dohovoril a zmizol so psoma v húšťave.

Ilona hodnú chvíľu ešte dívala sa za zjavom v húšťave zmizlým a dlho nechcela veriť svojmu zraku, či to skutočne preberá sa ruka jej v dukátoch. Konečne čo zplašená srnka pobrala sa ukázanou pirtou ku svojmu

domovu s pocitom celkom rozdielnym od toho, s jakým bola vstúpila do týchto desných hôr na Vepre.

II.

„Máte veru dobrý, voňavý dohánik, pán horárko! Ej, čiže mi bude prskať v tej mojej zapekačke!“ hovoril Martin Borievka, bača podveporský, ku kráľovskému horárovi, ktorý ho na salaši navštívil.

„To je štítnický, Martin môj!“ odpovedal horár Jedlička medzitým, čo sa posadil na lavicu v kolibe a počal zapíjať hustej urdy¹⁾, ktorú mu bača zo suda natočil.

„Čože vás takého, pán horárko, ku mne hore pod Vepor donieslo? Nože vy mne to povedzte, veď už ani nepamätám, kedy by som bol tu belaskára²⁾ videl,“ pýtal sa bača.

„Veru sem do týchto prekliatych hôr neradím hockomu chodiť, jak nechce, aby ho tí horní chlapi tam hore z toho Vepra do naha nevyzliekli a neobrali!“

„To vy Hrajnohu a jeho chlapcov myslíte, pán horárko?“

„Pravda že toho zbojníka,“ odpľul si horár. „Oj, keby mi len to dal môj Bôh dožiť, že bych Hrajnohu a tých jeho lapajov za rebrá povešaných vidieť mohol!“

„Bysťu že výbohu!“ zvolal bača, „nuž a čože vám tak hrubo zadržali ti veporskí chlapi, že ste taký rozpaprčený na nich?“

„Mne. Martinko, chvála Bohu, mne došial ešte nič, lebo pred nami horármi majú ešte strach, že vidia u nás ostro nabité tie naše hákovnice; ale bezbranný ľud... veď hádam slýchate, bača, jako oberajú ľudí, sbíjajú zemánov, jako nedávno breznianskeho pána Padličku, oberajú stoličné a kráľovské pokladnice, mordujú každého belaskára, ktorý sa len sem do týchto zakliatych dolín nazreť opováži. No veď viete, Martinko, jaké je to zbojnícke remeslo!“

„Hm, hm!“ poškrabal sa za uchom bača. „Ej hádam jim, pán horárko, i krivdu robíte. Ja, aspoň ja, o takom dačom tu ani neslýcham, ani neverím!“

¹⁾ Hustá žinčica.

²⁾ Čierno oděný člověk, mešťan a pán.

„Že nie, Martin môj? Nuž a kde žeby u tristobohovej matere bral Hrajnoha tolko peňazí, žeby, jako sa povedá, so svojimi kamarátmi, ktorých na 200 ráta, mohol žiť jako dáky zemský pán, popíjať si dobré víno, tokajčinu a ujedat pečenky, jakých ani vic-išpán u nás nemá? Hej, to mi veru neide do mojej šedivej kotrby!“

„Ja vám poviem, horárko, jako som to ja počul. Hrajnoha, vidíte, vynášiel ten ohromný Jánošíkov poklad, tu v jednej podzemnej jazkyni zakopaný. Nuž tak môže mať dost peňazí. A potom nebadám, žeby Hrajnoha bol jednomu chudobnému človekovi čo len mačný mak ukradol, ba vidíte, dáva plnými hrstami! No i mňa vidíte tu na salaši jako prst samotného. Nuž veď keby Hrajnoha bol chcel, už by ma na môj hriešnu dušu dávno bol i s košiarom odniesol!“

Horár Jedlička dopil zinčicu a odložil črpák.

„Rozprávate bača tak, jako by ste i vy s tými hornými chlapcami držali; no len si chváľte toho Hrajnohu!“

Bača usmial sa.

„Nože len počkajte, však uvidíte, čo sa tu nezadlho skutí. Nebude viac Hrajnoha zbíjať pánov a rozdávať zobrúkom!“

„Čože? Hladte že, horárko, a čo sa skutí?“

„Ba, idem vám zavesiť na nos, Martin môj, čo viem a načo som sem prišiel.“

Bača, Martin Borievka, vyšiel pred kolibu a zahvízdol na prste. To bolo horárovi podozrelým a preto pýtal baču za vysvetlenie.

„Hvízdam na valachov!“ odpovedal bača; „už je poľudnie, čas ku dojeniu.“

Horár uspokojil sa.

Ovčiarí blížili sa so stádom ku kolibe. O malú dobu na to hupli do koliby traja od hlavy do päty ozbrojení mladíci.

Horár domyslel sa hneď, že sú to horní chlapi.

„Daj Bôh štastia, bača!“

„Pane Bože daj si i vám!“ odpovedal bača. „Prejdite, sadnite, ustali ste. zide sa vám posedieť. Zkade že, zkade?“

„No len sem, starý!“

„Budete po črpáku? natočiť vám?“

„Koho to tu máš, bača?“ pýtal sa strmo jedon z ozbrojených, pri ktorých slovách horár Jedlička pretrpnul.

„Kráľovský horár z Brezna!“

„Azda pána Bučekov kopov?“

„Nuž jakože!“

„To náš dobrý kamarát, čoby nás v ližičke vody utopil!“

„Vy ste Jedlička, horár?“

„On je to, ten kráľovský špehún!“

„Tritisíc okovaných!“

„Ticho!“ ozval sa jedon z pomedzi hôrnich chlapcov, „dajte mu pokoj! Zaveďte ho do nášho leženia, nech ho tam trochu vyzkúsime. Stúpajte!“

A ten, čo tu rozkazoval, bol sám hajtman Hrajnoha.

Horní chlapi učinili dľa rozkazu svojho veliteľa, odvedli so zaviazanými očima horára Jedličku hlboko do lesa a úbohý sluha panský vidiac svoj život viseť len na vlase, odhodlane odovzdal sa osudu svojmu.

„Jak sa presvedčíme, že si vyzvedač a že klameš,“ riekol Kršo ku horárovi, „zaučíme fa za živa!“

„Ach, smilujte sa, dobrí ľudia!“ prosil horár, „smilujte sa nad biednym sluhom. Mám doma pätoro detí a chromú ženu. Bože, Bože! Veď mi tento bača rozprával, že ste vy dobrí ľudia, milosrdní s chudobou!“

Krahulec a Kršo dovedli horára pred ohromnú jazkyňu, na rozkaz hajtmanov priviazaly neboráka o jedlicu a obložili ho až po hrdlo suchou čačinou. Kršo zapálil lúčivo a zapichol do zeme. Oproti hranici posadil sa na ploskatý kameň Hrajnoha.

„Hovor, čo vieš!“ riekol prísno hajtman.

„A hovor čiru pravdu, jako ju Bôh na svet stvoril! Ináče znáš, čo fa očakáva . . . dám fa zaudiť!“

Horár Jedlička, lesním predstatom Bučekom z Brezna na výzvedy do podvepor-ských hôr poslaný, padol do rúk horným chlapcom a vidiac istú smrť pred sebou, hovoril pravdu.

„Poviem všetko, čo viem!“ začal s trasúcim hlasom lesník a začal vyprávať:

„Pán palatín uhorskej krajiny, Ferenc Vešelini, ráčil vydat všetkym horárom vi-

dieckym a horehronským rozkaz, aby sme v určitý deň vytiahli s puškami proti vám do veporských hôr a aby sme sa skôr ztadeto nevrátili, kým hory tieto do posledného hôrneho chlapa nevyčistíme. Ten rozkaz má pán Buček na písme a horári breznianski vytiahnu proti vám nezadlho. Z druhej strany od Polany vyšle kráľovský komisár, pán Karafa, osemsto vojakov z Lučenca proti vám. Celá Detva musí ísť tiež s cepami a s kosami.“

„A čos tu hľadal?“ pýtal sa ho Hrajnoha.

„Bol som vyslaný vyzkúmať vaše chodníky a diery, po ktorých sa skrývate. Toto je moje vyznanie, jako bych sa zpovedal pred kňazom!“

„Dost mi je toho!“ prehodil Hrajnoha. „Odviažte ho, chlapi!“ kázal súdruhom svojim a kým sa s nim zaoberali, vyniesol hajtman z jazkyne sklenicu vína, nalial do pohárov a ponukol horárovi.

„Pij na zdar Hrajnohovi a jeho kamarátom, ty biedny zemský červík!“

Horár poslúchal slepo.

„Horárko!“ riekol Hrajnoha, keď si boli už vína zapili, „teraz pošlem vás domov, aby ste sa nenazdali, že potrebujem vašu biednu kožu na krpee! Povedzte doma pánu Bučekovi, že veru nech som dobrý, daromne bude sa namáhať Hrajnohu chytiť. A nech si dá svätý pokoj s chytaním hôrnich chlapcov, radšej nech len chytá líšky do klepca, alebo čvíkoty do sídla. Z nás ani jednoho nedostane. A potom môžete mu i to povedať, žeby sa dobre obzeral okolo seba, žeby dako do mojích rúk nepadol, lebo jako som chcel vás, tak dám jeho za živa zaudiť! Zapite si, horárko, žeby ste nepovedali, že som žobrák, čo nevie svojich hostí uctiť.“

„Nech žije Hrajnoha, kráľ svobodných hôr!“ volali hôrni chlapi.

Krahulec a Kršo so zaviazanými očima vyviedli horára Jedličku z hory. A ubožiak tento ďakoval vrúčne Bohu, že so zdravými údami vyviazol z nebezpečného polohenia svojho. Kohokolvek doma sretol, pred každým vychvaloval Hrajnohu a nevedel ho ani dost prenachváliť.

III.

Zádumčivo-veselé zvuky gajdeniec vychádzaly z malého domčoka v dedinke Doline horou, kde sa zdalo dnes veselo byť. Vopred Gajdoša, Jána Podstavčoka, točila sa chasa, najveselšie ale vyskakoval si v kolese Janko Černohlávik, mladý zat so svojou mladuchou Ilonkou.

Janko slávil dnes svoju svatbu, ktorú vystrojil mu hajtman z „Vepra“ Hrajnoha.

Hostia veselili sa a hodovali dlho dlho po polnoci.

Opodial domčoka, na pokrači hory o mohutný peň jedlice opretý stál pred večerom toho samého dňa šumný muž. Z obleku jeho poznať sa dalo, že patrí do spoločnosti tých obávaných hôrnich chlapcov z „Vepra.“

Stál zadumený a do hlbokých myšlienok zahrúžený tak, že ani veselé dumné zvuky gajdeniec až sem zo svatobného domku dorážajúce, nemohly ho zo zadumenia jeho vytrhnúť.

Hôrneho chlapca dojala bôlna rozpomienka z jeho minulosti, tak sa zdalo. A skutočne! Práve jedon rok tomu, čo odohral sa v týchto horách smutný dej ľúbosti jeho. Tam blboko v horách podveporských pod zelenou pažitou a kameňnou mohylou zpočíva sladký sen snívajúc — milenka jeho Ilona.

Jej obetuje teraz hôrni chlapec posvätnú hodinku rozpomienky. Bola mu milou driečna tá deva za živa a syn ten voľných hôr zkladá jej i po smrti daň lásky.

„Ilona moja!“ vzdychol a prse nadmuly sa mu, „mne nenie viac možno podívať sa do tvojich modrých očí a horúco objat ňa do náručia, jako blaženému dnes Jankovi Černohlávikovi! No, nikdy ma viac žiadna žena na svete neoblaží!“

Asi pred jedným rokom vypravené bolo stoličné banderium ku chytaniu hôrnich chlapcov veporských. Tito prepadli hôrnich chlapcov, medzi ktorými sa i náš zadumený mladý muž s milou svojou Ilkou nachádzal, v hľbokej dolinke a zakolesili ho. Strelba povstala na oboch stranách. Niekoľko poslaných kúl z karabínov banderiuma malo účinok, že Ilka smrteľne ranená sklesla a dušu svoju vydala v náručí svojho milenca.

Šta rozsrdený lev vyskočil hórni chlapec z úkrytu a porážajúce rady bandúrov vysvobodil sa zpedmezi nich a šťastne unikol jim. Ilku svoju pochoval na tom mieste kde padla, a dolinku tú, kde odohral sa pre neho tento smutný dej, nazval „Ilkovou,“ ktorá meno to podnes nosí.

Z bólnno-krušných rozpomienok vytrhly hórneho chlapca tiché kroky.

Lesnou cestou poberala sa obstarná žena s batohom na chrbte. Ústa jej pohybovaly sa neustále, ženička modlila sa tiškom. Bojazlive obzerala sa za každým krokom na všetky strany v lese.

„Stoj, babo!“ zahrmel hórni chlapec zpoza jedlice.

Prekvapená žena zlakla sa, že na mieste k zemi klesla.

„Daj Bohu dušu a mne peniaze!“ riekol znovu, zastanúc cestu ubohej ženičke.

„Bože mój!“ zvolala žena v smrteľnej úzkosti a nemohla krok ďalej učiniť.

„Nelakajte sa, matka moja,“ usmial sa hórni chlapec a pristúpil až ku samej prežehnáväjúcej sa žene; „nie som rohatý diabol! Zka že pani matka?“

Žena prišla ku sebe a prívetivejším oslovením ozbrojeného muža posmelená, vydala konečne niekoľko slov zo seba.

„Jä som chudobnia zeniška z Ratkovä a tájdem do Baňské Byštriši k muajmu synšekovi!“

„Čo nesiete v tom batohu?“

„Niš daš takýho, iba jednu kvaštiška¹⁾, kod zhyrul nám kvanšek²⁾, potom jeden chlebíšok a sušenišky! To je šitko.“

„Máte syna v Bystrici, pani matka?“

„Túz hej, panášku, muaj synšek Jánoško uší³⁾ sä tam za šišmáre; ta mu nesiam daš na potrovu a totú kvaštišku na šišme.“

„A peňazí vela mu nesiete?“

„I, pan božčík sú mi sviadok, ež nemám ani haliarä. Ach, kde že by chudobná doviška⁴⁾ vzula penezí?“

„Čo tam u vás v Ratkovej slýchať nového?“

„U nás v Ratkovä? Šeličo, panášku. Počuli smo, ež teho Hrajnohu, neviam ši je pravda, ši je ni, tam kdesi na Breznu obesili,“ riekla prežehňajúc sa.

„Ach, čo vy mne povedáte, pani matka! A jako že si ľudia o tom Hrajnohovi povedajú?“

„Švä že si povedajú? Nuž jedni ho želejú, že bohášom bral a chudobe dal, a boháši, tí sä z teho radujú!“

„A vy, matka moja, čo poviete?“

„Švä že jä mám povedit, jä še lem modlím „ošenäšik“ za jeho dušičku!“

„Dobre máte žena!“ pochodil pohnute hórni chlapec, „to vám nebude darmo. Tu máte za ten otčenáš, čo sa za mňa modlievate, dva dukáty a tento dukát dávam a posielam vášmu Jankovi do daru, keď sa vyučí, ušíje mi čizmy s ostrohami. A teraz, matka, vykenajte mi po ceste jednu vec.“

Hórni chlapec odovzdával zadivenej ženičke list.

„Do Bystrice pôjdete cez Lupču; nože tam na zámku odovzdajte hajdúchovi tento listok, rozumiete?“

„To še vám vďačne posluží, panášku!“ riekla žena na celom tele sa trasúca.

„Ale že mi ho iste odovzdajte!“ volal hórni chlapec, poberajúc sa dolu k domku, kde sa zabával s hodujúcimi.

Sklúčená žena ďakujúc za dary poberala sa dolu do čiernohronskej doliny.

K ránu došiel Hrajnoha do svojej jazkyňa.

Nasledujeme ho a vstúpme i my do tohto skalopevného jeho úkrytu, v ktorom vystopovať neboli ho v stave žiadni vyzvedači a banderia.

Vchod jazkyne Hrajnohovej na „Vepre“ zarastený bol hustou kružinou, tak žeby sa nikomu nezďalo, žeby tu mohol hniezdít ten chýrečný hórni chlapec. Jazkyňu tvorily dvoje oddelenia. V nízkej diere, ktorou človek len zkrčený ďalej dostať sa môže, nebolo nič nápadného, druhé zadné oddelenie obsahovalo v sebe byt hajtmanov. Vynachádzal sa tu okrúhly kameňný stól a sedadlá tiež z kameňa vykresané. V kúte bolo ohnisko, na

¹⁾ Koštičku.

²⁾ Kóň.

³⁾ Učí.

⁴⁾ Vdovica.

ktorom vždy oheň horel, aby prostora osvetlenou byť mohla, dým z ohnišťa unikal dierou medzi skalami a ztratil sa v hustej hore. Na strane bol ešte jedon otvor, kde držal hajtman svoje poklady v sudoch; tam tiež stál súdok s vínom a potrava. Za dňa obyčajne zdržiavali sa súdruhovia jeho vniutri jazkyne a holdovali lebo popíjali, čo medzi tým jedna časť z nich stála stráž po horách a skalách, iní ale boli vo svete.

Hrajnoha natočil sklenicu vína.

Do jazkyne vovliekol sa mladý strunistý šuhaj, celý zadychčaný.

„Tys' to, Čertík?“ pýtal sa príchodzieho mladíka hajtman.

„Celý, jakého ma vidíš!“ odpovedal tento, chápujúc sklenicu do ruky, z ktorej viac jako polovicu vylial dúškom do smädného hrdla.

„Doniesol si tú sriebrom okovanú pennovú dýmku?“

„Tu je, prisám bučku, hrabcu; ale, hajtman môj, mal som ti ostať pri tom kúsku o hlavu kratším.“

„Ba hroma, veď si azda nie stará baba, žeby si sa niekoľkým stoličným hajdúchom dal chytiť?“

„Počúvaj, rozpoviem ti, jako som pochodil v Rymavskej Sobote. Za čipkára prestrojený dostal som sa šťastlive do stoličného domu v Sobote. Ponúkajúc tovar na predaj, bol som od hajdúchov pustený i do kancelárie vicišpánovej. Tu ponúkal som svoje veci a keď vicišpán mój tovar prezral, nezpazorovane potiahol som mu tú jeho dýmku, pre ktorú si ma ta poslal. Šťastie mi prialo, už som bol na dvore, keď zodyhne sa v celom dome krik: chytajte ho, toho loptoša čipkára, ukradol dýmku! Už mi doháralo, hajdúsi boli mi za päťami, ale ja nelením, nevyzerám dlho, kade rovná cesta, hupnem do zahrady, hajdúsi za mnou. Stobohovská mať! . . . Čertík už si v klepci! . . . Tu zrazu vidím na plote povešané kasteláničkine šaty a čepe, zhodím fúzy z pod nosa a skočím do jedných šiat, čepec na hlavu, kôš do ruky a pritúlím sa ku plotu. Hajdúsi za mnou, ale milého čipkára viac nebolo. Išli okolo mňa, ba nazdajúc sa, že som ja kastelánička, ešte sa mi pozdravovali. Čertík nohy na plecía! Ten

okamih použil som a bol som von z klepca. Tu máš tie šaty na znak, že je pravda, čo povedám.“

„No, keď je tak, zaslúžiš sa volať Hrajnohovým kamarátom. Zapi si ten figel! Chlap si!“

Sklenice štrnkaly, hórni chlapeci zapili si.

Mladý chasník, Ďuro Čertík z Tisovskej doliny, ponukol sa pred časom Hrajnohovi za kamaráta. Hajtman z prvu nechcel mladíka prijať do spolku, rieknuc mu, aby išiel robiť do huty, keď ho zo sveta nik nevyháňa; ale mladík tiskal a ponúkal sa na silu. Konečne prijal ho Hrajnoha, pod tou podmienkou, jak složí zkušku z tohoto umenia „poza bučky.“ Naložil mu ukradnúť sriebrom okovanú dýmku z morskej peny vicišpánovi v Rymavskej Sobote. Jako Čertík tento odvažlivý kúsok vyvedol, videli sme z rozmluvy jeho s Hrajnohom. Napospol skoro tak prevydrených a vycibrených šuhajov mal Hrajnoha okolo seba a preto s oddancami svojimi rútil sa smele na odpor všetkým banderistom a pohoničom, ktorí proti nemu vysielaní boli.

IV.

S Mariou Széci obdržal uhorský palatín Ferenc Vešelíni nie len Muráň, ale i Lupčiansky zámok. Práve v tejto dobe nútily ho okolnosti a závažné záležitosti, aby meškal na Lupčianskom zámku, tam kde sa pozdejšie tajné vešelínovské sprisahanie uhorských velmožov proti cisárovi Leopoldovi utvorilo, ale i vyzradilo.

Vešelíni očakával schôdzku velmožov Nádaždiho a Frankópána, keď z tajne snovaných pletích oproti dvoru vytrhol ho odkaz Hrajnohov, ktorý dával mu listovne na známosť, že pána palatína v jeho zámku navštíví a spolu odkazuje mu, aby pre neho sto dukátov prichystal.

Tento opovážlivý odkaz obávaného pomstiteľa krívd na chudobe spáchaných pobúrnil mocne palatína a jeho úradníctvo. No nezameškal Vešelíni ihneď porobiť poriadky ku prijatiu „zbojníckeho hajtmana.“ Všetko obyvatelstvo zámku privedené bolo pod zbroj a prípravy k chyteniu hórneho chlapca dobre byly premyslené.

Jednoho dňa dal sa ohlásiť u veľmoža a pána zámockého z daleka prišlý pútnik kapucín. Dlhá pútnická palica a torba u boku jeho svedčily, že pútnik na ďalekú cestu je vybraný.

Stráž prepustila kapucína pred Vešelína. S hlbokou poklonou predstúpil pútnik pred pána.

„Laudetur, Jesus Christus!“

„In aeternum amen!“ odpovedel na pozdrav driečny veľmož.

„Chudobný sluha Boží, frater kapucín, v najhlbšej poníženosti a pokore opovažuje sa predstúpiť a ponížené ruku lúbať vašej svetlosti, najmilostivejší pane!“ hovoril s hlbokými poklonami palatínovi.

„Jaké záležitosti vedú vás, fraterko, ku mne?“

„Najponíženejšia prosba. Som kveštár budínski, sbieram almužnu na chrám Boží.“

„Žiadate podporu i odo mňa?“ pretrhol s otázkou reč veľmož.

„Svetlý pane, ráčte odpustiť, že sa tak vyjadriť smiem. Ráčil ste uhádnuť pravú príčinu môjho príchodu; lež istotne sotva bych sa bol opovážil poníženú prosbu predkladať, keby sa mi na ceste nebola stala nehoda.“

„Som zvedavý.“

Mnohé kresťanské duše, zemáni a veľmožia v horných stoliciach hojnou podporou pre chrám Boží obdarili ma, a žiadali si za to, aby sme sa tam za jejich dušné spasenie modlili. Konajúc cestu cez tieto veporské hory bol som prepadnutý lúpežníckou rotou Hrajnohovou a orabovaný zo všetkých mojich peňazí. Teraz znovu musím sa uchádzať o podpory u kresťanských milosrdných ľudí.“

„Ten lotor z toho „Vepra“ vás obral?“ zvolal náruživé Vešelíni. „Hah, počkaj, ty kráľu „Vepra,“ posvietim ti, jako máš zemänské kúrie a chrámy okrádať!“

I povstanúc z nádhernej lenošky pristúpil Vešelíni ku mníchovi a chytil ho za ruku.

„Dobre že ste sa, milý fraterko, zastavili u mňa, nepôjdete ztadeto prázdny. Prímite týchto 100 dukátov čo dar svätému chrámu! Šťastie nech vás sprevádza, milý fraterko, na vašej ďalekej, nebezpečnej ceste.“

„Gratias ago, excellentissime domine!“ mrmlal mních s pretvárenou poníženostou.

„Keby tak ďaleká cesta pred vami nestála, milý fraterko, nepustil bych vás ztadeto ani do týždňa; lebo práve čakám návštevu od toho lotra Hrajnohu, ktorú mi vopred oznámil. No prijde-li, aspoň by ste sa podívali, jako dám mučiť a štvrtiť toho živáňa veporského!“

„Nech bude Bôh jeho duši milostivý!“ vzdychol mních a opúšťal dvoranu zámockého pána.

Tu dolu u bránky zámockej stál zbrojnosť na stráži, nevpušťať do vniutra zámku žiadnu podozrelú dušu. Viacej zbrojnošov zámocích nachádzalo sa v hradnej izbe okolo stola pri plných krčahoch, aby sa ku chyteniu povestného Hrajnohu mocom tým oduševnilo. Každý z nich chcel byť prvý pri krčahu, kto vie ale, ktorý odváži sa prvý chytiť toho zbojníka. Vystatovali sa so svojou hrdinskosťou a chvastali sa so svojimi slávnymi činmi.

„Jako vás volajú, dobrý človek?“ pýtal sa mních na stráži stojaceho zbrojnoša.

„Jano Ochlasta. Čo by ste radi vaša milosť?“

„Nepreukázali by ste mi za dobrú plácu dobrú službu?“

„Prečo nie? Za dvadsiatnik budem i čertovi dieťa kolísať,“ odpovedal strážnik.

„Nežiadam mnoho,“ riekol kapucín a podával mu jako srien biely srieborný peniaz.

„Hovorte, čo chcete.“

„Dnes večer, keď vás druhá stráž vymení, zaneste tento lístok pánu palatínovi. A povedzte osvietenému pánovi svojmu odo mňa srdečné pozdravenie. To je všetko, čo od vás žiadam.“

Strážnik schoval list a peniaz pobozkajúc ruku kapucínovu.

Večierkom sedel Vešelíni s Nádaždím a Frankopánom, keď mu zbrojnosť po komorníkovi lístok doručil. Prehliadol obsah jeho, i hodil nim o stôl.

Frankopán čítal:

„Ďakujem vašej svetlosti za pohostinstvo a za skvelý dar, ktorý som vlastnoručne v zámku vašom dostal. Upotrebím ho dobre

ku vašemu duševnému spaseniu, lebo ho rozdáť chudobe, ktorú ste v živote poškodili. S úctou Hrajnoha.“

Ihneď vypravení boli zo zámku jazdci na všetky strany za domnelým kapucínom, v ktorého rúchu Hrajnoha bol skrytý. Marne hladali ho na všetky strany.

Vešelíni prisahal za posmech ten pomstu vodcovi hôrnich chlapcov na „Vepre,“ Hrajnoha nebál sa jej.

(Dokončenie nasleduje.)

Najkrajšia pieseň.

(Od Czuczora.)

Povestný kráľa syn Huňada
Sedí v skvostnom byte,
S nim stolujú velikáši
V rozjarenom cite,
A pred hradom na okolo
Na tisíce ludu bolo.

„Kto oslávi sviatok tento
Spevom na div svetu?
Či niet spevca medzi nami
Na pieseňku vzletu?“
Na ten dotaz kráľa milý,
Dva spevci sa predstavili.

„Koho pieseň za najkrajšiu
Bude mnou uznaná,
Toho čaká dar v odmenu —
Stužka z perál, zlata!“
Na to starček zkloniač hlavu
Spieva pieseň, pieseň hravú:

„Slavný kráľu, ty vzor kráľov,
Buď nám pozdravený!
Nech sa tvoje srdce, meno
Večne skvie bez zmeny,
V štyri strany nech zem naša
V tebe slávi velikáša.“

A starec chcel ďalej spievať,
Až lud dá ozvenu:
„Bože, živ nám kráľa nášho,
Sláva jeho menu!“
Na to pozrie kráľ do kola
A mladého spevca volá.

„Ja žehnám vás v citoch čistých
Vlasti velikáši,
V jejichž srdci prebýva lud,
Ruka — vrahov straší.
S vami doma, s vami v boji —
To kráľovi slávu strojí!“

„Mladý spevče, tebe patrí,
Tvoja je odmena:
Tvoja pieseň bez úlisu
Čo som chcel, znamená.“
To rieknuc kráľ čašu výši
A zdravicou lud utíši:

„Čtím si lud svoj jako seba —
Som jeho, on mojim;
Ja za jeho zdar a blaho
Srdce s činom spojím.
Pre hodnosť a práva ludu
Moje hradby skryšou budú.“

Kráľova reč pohostinná
Lud tak rozniečila,
Že mu v čašiach slza techy
S vínom sa pojila;
A na ruch ten v sieň ukrytý
Vrely zo srdce sväté city.

„Tys kráľ dobrý, Bôh Ťa žehnaj!“
— Končí Séči starý —
„Vidz, že tebe za tento deň
Národ blahodari.
Najkrajšia je pieseň tvoja —
V dar ti naše srdcia stojá.“

Jozef Jančo.

FEUILLETON.

Obrázky zo starého sveta.

Podáva *Daniël Šustek*.

III.

V prístave mesta Terstu je živo. Ľudia zo všetkých temer krajov sveta hemžia sa po nábreží, donášajú batožinu a pripravujú sa na cestu, lebo tohto dňa, bolo to 10. sept. 1870, odplávať sme mali na parníku „Hungaria“ do Carihradu. Sfaby rachot hromu vybušila rana zdela na znak, že odcestujeme. Trebars podobné výjavy u tertských obyvateľov temer každodenne sa objavujú, shromažďilo sa preca na nábreží mnoho ľudstva; no nedomnievajte sa, že nás chceli „uctiť“ hnilými pomarančami a jablkami, lebo my sme neniesli, jako nedávno peštianski softovia, „čestnú šablu“ arcivrahovi Juhoslovanov Abdul Kerimovi, ktorý nezadlho pre svoje „vífazstvá“ nad Rusami „čestnú šnórku“ na „vífazané“ renegátske hrdielco z rúk „El-Khalif-Abdul-Hamid-Khan-El-Ghazi-Nasr-Ed-Din-Padišaha“ dostane; ale sišli sa tým cieľom, aby svojim známym i neznámym privolali: „srečan pút.“

S Bohom teda pevná zeme, s Bohom otčina drahá, s Bohom moji milí, ac i tu nie prítomní! Plavíme sa v južné strany. Je vám to, rodáci moji, neopísateľný dojem u človeka, ktorý doterajšie dni života jako „zemeplaz“ strávil, keď prvý raz plaví sa po mori a ja bych radil každému rodákovi, ktorému to hmotné pomery dovolia, aby aspoň raz navštívil Triest a keď i nie na parníku, aspoň na „barke“ dal sa povoziť po mori.

V gréckom meste Korfu, na ostrove tohože mena, videl som prvý palmový strom.

Na parníku „Hungarii“ panoval pokoj, shoda, svornosť; všetci stáli sme pod jednou a tou istou ochranou. Oj, ty vlast moja drahá Hungaria, kedy že i ty obyvateľov svojich bez rozdielu tak jako drieb opatrovať a hmotne i duševne rovnakou mierou krmiť budeš? Bože daj, aby si čoskôr tak kormidlovaná bola, žeby si sa po bezpečných cestách pla-

vila do prístavu tichého, aby si i ty uzriet mohla palmu pokoja!

Plavíme sa cez úžinu Dardanelly, cez tie velevýznamné Dardanelly, pre ktorých vlastnosť nezadlho krev ľudská tiecť bude.

„Carigrad, Istambul, Konstantinopol!“ ozvaly sa hlasy na lodi, a hľa, v hodnej dialke pred nami ligocú sa polmesiace na početných minaretoch Carihradu. Tu sme. Po vystúpení z paluby „Hungarie“ hladám dáku hospodu, dopytujem sa jedného druhého v cudzích rečiach, i mal som tú nehodu, že som ešte vtedy po „fisomonii“ nemohol ľahko uhádnuť, jakej národnosti opýtaný patrí. Turka som síce poznal, no nie tak jeho reč. Krom Turkov žijú tu: Gréci, Rusi, Italiani, Angličania, Arméni, Bulhari, Srbi, Poliaci atď. Počkaj reku: „nechte cizí, mluvte vlastnú reč!“

„Pane, rád bych dostal hospodu. Som pocestný, Slovák z hornieho Uhorska; poraďte mi, nemôžem sa dohovoriť.“ Oslovím jedného poriadne vyzerajúceho muža.

Šťastná náhoda! Bol to Rus, s ktorým som sa dosť dobre dohodol. Rozprával nárečím rusko-poľským. A toto bol prvý „barbar“, ktorého som videl, alebo lepšie rečeno, o ktorom som istotne vedel, že je Rus. A bol tak ochotný, že ma do dosť dobrej hospody zaviedol. Za tento „barbarský“ kúsok, rozumie sa, poďakoval som sa mu. Hladám robotu, ale kde nič tu nič. Prečo? Či neviete, že „šlachetný a kultúrny národ turecký“ nepotrebuje kasne, stoly, stoličky, posteľe atď.? Veď on sedáva a spáva na Božej zemičke! Moja „kassa“ vyprázdnila sa, jiesť sa chcelo. Opustiš orient a poberaj sa na sever! Chcem ísť do Odessy.

„Máte pa: do Ruska?“ zpýta sa ma v prístave správca lodi.

„Nie.“

„Tak vás, pane, nemôžem vziať na loď.“

Vyhľadal som rakúsko-uhorského generálneho konsula.

„Excellencia, ja som uhorský občan, počestný remeselník, nemám peňazí ani roboty: ráčte ma vziať pod ochranu a mi vypomôcť,“ prosil som ho.

Keď moje písma náležite poprezeral, zdvihol plecami.

„No,“ myslím si, „už si odbavený.“

Z reči do reči, „na vela, a môžem povedať, na vela slúbil mi, keď riekol, že ma dá darmo odvieť do Galaču. Šťastlivý je ten, pomyslel som si, kto nenie prinútený utiekať sa k panskej milosti. Náhodou dozvedel som sa, že v blízkej dedine, menom Makrikeny, železnicu stavajú. Išiel som k správcovi.

Pane, rád bych tu robiť stolársku prácu.“

„Takú nepotrebuje; jestliže chcete, môžete vstúpiť medzi tesárov.“

Prijal som nabídnutie. Hej, či som urobil „pokrok“! Miesto rezbárskych dlátok, dostal som sekeru. To zdalo sa mi práve tak, jako keby italskému sochárovi ponukol neкто čakan k obkresávaniu skál do múru. Nuž ale tak vám je to, človek učí sa až do smrti, najmä keď ho k tomu bieda núti. No, pri tom všetkom, čo toto nebol i môj „fach,“ mal som dobrý zárobok, poznal som nízke triedy ľudu toho „vzdelaného národu tureckého, a čo je hlavné, pomáhal som staväť železnicu, po ktorej o niekoľko rokov mali sa viesť víťazní Rusi do — Carihradu.

Mal bych teraz opísať Carihrad, no čítali ste o ňom v „Obzore,“ ktorého zaslúžilý redaktor, náš neunavený Daniel Lichard, dňa 21. júla tohto roku 40-ročné jubileum svojho pozhnaného literárneho účinkovania slávil mal¹⁾. Bôh Všemohúci živ nám ho dlhé blahé roky! privolávam i ja zpoza mora a to z hĺbky srdca svojho slovenského.

Teraz chcem tu rodákom svojim o nečom inšom rozprávať.

Za nejaký čas „privatisoval“ som zase v Carihrade. A prečo by i robotník nemal tu i tu na „pána“ si zahrať? Je decembrová

džuma (turecká nedela, v piatok svätená). Hneď za rána kolovala z úst do úst povest, že dnes o štvrtjej hodine ráno budú „dvorské počestnosti.“ Nedivte sa nad tým, že o štvrtjej raňajšej hodine, veď máte vedieť, že Turkom „neide hodina“ tak jako druhým smrteľníkom. Štvrtá hodina raňajšia u „kultúrnych“ Turkov je naša 10. hodina pred poludním. Tam musíš byť „pristojećim“!

Pred palácom Dolma-Bagdže, do ktorého vstúpiť málo ktorým šťastným smrteľníkom voľno, shromaždený je zástup ľudu, najviac „veriaceho.“ I vojsko a hodnostári svetskí a duchovní sú tu prítomní. Priblížila sa určená hodina. „Vysoká porta“ otvorí sa a voľným krokom vyjazdí na utešenom arabskom koni Abdul Aziz, „slavne panujúci cár veriacich.“ Hudobný sbor hrá hymnu, vojsko a hodnostári klaňajú sa hlboko. „Padišah čak jašša!“ reve ľud i hrnie za všetko za šťastným Abdul Azizom tak, jako u nás chlapeci za komediou, a síce do džamie Aja-Sofie. Námestník prorokov mal na sebe tmavo-modrú rovnošatu, na hlave fez a na prsach skvela sa mu hviezda „prvej velikosti.“ Trebars v najkrajšom mužskom veku sa nachádzajúci, bol preca na dve tretiny šedivý. Či to je následkom veľkých panovníckych starostí, a či ho asnaď „láska morila“ — neviem. Abdul Aziz je šťastlivejším panovníkom lež Napoleon III., myslel som si. Nie na darmo skveje sa tá ohromná hriezda na jeho prsach: je to slnko osvecujúce krásny deň Abdul Azizovho panovania. V takýchto myšlienkach pohrúžený stúpil som voľným krokom do Aja-Sofie.

Strážnici na minaretoch vyvolávali:

„Allah kerim! Oznamujem, že je len jedon Allah a Mohamed prorok Boží. Poďte k modlitbe, poďte k spaseniu. Oznamujem, že Allah je veľký a jediný!“

Džamia Aja-Sofia preplnená bola „veriacimi,“ no pretisol som sa ku dveram. „Služby Božie“ byly sa už započaly. Turecké „kostoly“ sú vôbec prázdne. Celé náradia pozostávalo i tu len z jedného schodu, ktorý vyzeral jako murárske lešenie. Dlážka pokrytá bola kobercami. Ponevác Carihrad je blatom „dláždený,“ nosievajú Turci do modlitebníc dvojaký obuv; na ľahkom totiž

¹⁾ Stalo sa. Bože daj, aby najstarší z teraz žijúcich redaktorov ešte mnohé roky obevať mohol poctivej práci za vzdelanosť slovenského národu! Red.

obuve máva každý natiahnuté črievice, ktoré si pred džamiou vyzuje a tiež zablatené v ruke nad hlavou dnu nesie a tam, kde si zastane, hore podošvami na koberec jich položí. Aby mi neukázali, kde „murár dieru nechal“, ztiahol som svoj obuv a vstúpil dnu. Na zmiennom schode stál ulema a či derviš (čert jako diabol) a čítal z koránu jednotlivé sady. „Veriaci“ hneď stojá, hneď si sadajú, hneď hádžu sa na kolená kladúc hlavu na zem. Sultán sedel pod takým skoro šiatrom, jaký u nás perníkari mávajú.

A na konci kyjak! Z jednej skupeniny vystúpi najvyšší duchovní Šeik-ül-islam a prednáša modlitbu k Allahovi, aby poprial padišahovi dlhého života a stáleho zdravia, žeby mohol na dlhé roky slavne panovať;

aby mu pomáhal celý svet podmaniť; aby mu pomáhal všetkých neveriacich na vieru prorokovu obrátiť, a keď by to nešlo slovom, aby mu to pomáhal urobiť ohňom alebo mečom. V chráme tohto, pred 400 rokmi kresťanskom, hlásaly sa pravdy kresťanské, hlásalo sa učenie Spasiteľa ľudstva: „miluj blížneho jako seba samého,“ a „čo chcete, aby vám iní (India) robili, to i vy robte jim.“ A teraz hlása sa vykynoženie kresťanov! No, nech sa len hlása, nenie ďaleko ten čas, ba už je tu, v ktorom sverepý nepriateľ kresťanstva a vôbec všetkého, čo je ľudské, slušné a vznešené, neškodným sa stane. S mečom v ruke vodrel sa zdivočilý Turek do Evropy, s mečom v ruke vyžene ho z nej Slovan!

Ivan Sergejevič Aksakov.

(Vyobrazenie na strane 201.)

V Rusku slávi slovanská idea skvelé svoje víťazstvo v srdci celého národa. Mnoho času, mnoho krvopotnej práce a trpkých bojov stálo to, kým táto vodiaca hviezda zajasala sa na obzore ruskom: no dnes už rozlieva sa jasná jej žiara od skvelých stupňov trónu do najskrovejšej chyzôčky ruskej. Ti niekoľkí jej apoštolovia, ktorí ešte pred krátkym časom pre ňu nesčíslné príkorá zakusovali, pazerajú teraz s vyjasneným čelom, s radostným uspokojením na ovocie šlachetných svojich snáh, a medzi nimi v prvom rade predseda moskevskeho spolku, „Slovanské dobročinné občestvo“ menovaného — Ivan Sergejevič Aksakov.

Aksakov pochádza zo starého a zámožného rodu ruského, ktorý sa vraj r. 1027 do Ruska prisťahoval. Jeho otec Sergej Timofejevič zaujíma čestné miesto medzi spisovateľmi ruskými. On má neobyčajné umenie, popisovať prírodu tak, že sa javí jako bytosť živá, vzbudzujúca i hlboký súcit. Jeho „Zápisiki ružejnago ochotnika“ a „Ob uženiji ryby“ sú diela umelecké: rozmanité obrazy prírody, spôsoby ptákov a rýb, vylíčené nedostfžitelne, majstrovsky. I brat Ivanov, Konstantin, známy čo jedon z najhorlivejších sla-

vianofilov v ruskej literatúre, napísal mnoho znamenitých diel. Ivan Sergejevič stal sa zavčasu stúpencom slovanskej myšlienky a táto našla v ňom obranca zmužilého a odhodlaného. Neohrozenosť jeho získala mu mnohých prívržencov. Tieto vlastnosti a jeho slovanské smýšľanie boly príčinou, že bol vyvolený za redaktora „Parusa,“ slovanského listu v Moskve, ktorý bol ale pri 3. čísle zakázaný. Články jeho v „Paruse“ našly živý ohlas v ruskom obecnstve a zdesatnásobily počet predplatiteľov. Za predošlej vlády nedarilo sa tomu smeru veľmi dobre v Rusku; i zdržoval sa Aksakov verejnej činnosti za istý čas, a zaoberal sa len prácami o ruskej národnej industrii. Keď na začiatku šesťdesiatych rokov ruskému tisku uvolnené bolo, vidíme ho bojovať v prvých radoch národnej strany. V jaseňi r. 1861 založil týždeňník „Deň,“ hlavný orgán strany tej čo deň rastúcej, ktorý behom mnohých rokov neohrozene zastával práva ľudu ruského naproti šlachte a byrokrácii, majúc mocný vliv na všetko písomníctvo ruské. „Deň“ bol sice r. 1862 pre svoje rázne a niekedy bezohľadné vystupovanie na čas sespendovaný; no nasledujúceho roku stál už zase v čele du-

ševního hnutia v Rusku. I začal Aksakov vydávať denník pod menom „Moskva,“ pozdejšie „Moskvič.“ Myšlienky, ktoré „Deň“ hlásal, s takou rýchlostou rozšírili sa po Rusku a tak hlboko korene svoje zapustily, že týždenník ten už nedostačoval. Keď ale pozdejšie vládne kruhy nastúpili inú cestu, cestu národnej politiky nepriaznivú, vzdal sa Aksakov po mnohých zápasoch s censurou žurnalistiky, a pojmúc za ženu jednu z dvorných dám cisárovny, oddal sa životu súkromnému, berúc podiel vo schvôdkách slovanského výboru, ktorý bol do života uviedol. V širších kruhoch v tých rokoch len raz meno jeho vystúpilo v popredie, na jar r. 1868. Keď totiž roku 1867 a 1868 v nektorych krajoch Ruska veľká núdza, bieda a hlad vypukly, stal sa Aksakov predsedom jednoho z početných spolkov k úleve týchto nerestí zariadených, a tu naskytla sa mu príležitosť v bližšie styky vstúpiť s následníkom trónu Alexejom, s ktorým počal si teraz dopisovať o verejných záležitostiach, udeľujúc mu vzácne rady o vnútornej a zovnútornej politike. Ukázky z týchto dopisov dostaly sa do rúk tebdajšieho náčelníka oddoru tajnej polície, v Rusku obecne len „štvrté oddelenie“ zvaného, z čoho povstal tuhý spor medzi následníkom a strážcom verejnej bezpečnosti, tak že i sám cisár do veci tej zamiešať sa musel a v prospech ministra sa rozhodol. V prázdnych hodinách zaoberá sa Aksakov literatúrou. Vo spisoch jeho, väčším dielom lyrických, javí sa talent, odvaha a smelosť jeho presvedčenia. Jeho spis „Ob ukrajinských jarmakach“ vzbudil veľkú pozornosť a dokazuje známosti spisovateľa o opísanom kraji a jeho skutočných potrebách. V posledných rokoch náležal Aksakov výhradne slovanskému komitétu moskevskému

a stal sa konečne jeho predsedom, i stojí teraz v čele všetkého pohybu národného v Rusku, a keď predtým za myšlienku slovanskú len perom bojoval, zná ju teraz praktične do života uvádzať. Jako to dosiaľ činil, o tom môžu vydať platné svedectvo južní Slovanovia, ktorým sa od „obščestva“ v nich najväčšom utrpení skvelej podpory dostávalo. I v Petrohrade utvorilo sa pod predsedníctvom kniežata Vasilčikova „obščestvo,“ ktorého protekciu vzal na seba sám cisár Alexander. Národ ruský podporoval svojimi komitétmi hojne povstalcov bulharských, bosenských a hercegovských, poskytol hrđinskej Čiernej Hore značnú pomoc ku vedeniu vojny s Turkami, vypravil niekoľko tisíc hrđinov do Srbska. Snahou týchto komitétov vzbudený bol do toho času nevidaný, neslýchaný ruch po celom národe ruskom, a to od popredných jeho mužov až dolu k jednoduchému mužikovi. I stal sa druhý krok k osvobodeniu južných bratov. „Buď ochrancom a osvoboditeľom Slovanov!“ volali Moskevskí mešťania dôverne k svojmu panovníkovi, cárovi Alexandrovi. Bola to adre a Aksakovom napísaná. Jako by mlunný prúd prenikol celý národ ruský, tak ozvala sa na tisíce vystúpivšími adresami k cárovi všeobecná žiadosť, aby bol ochrancom a osvoboditeľom balkánskych Slovanov. Cár povolal k sebe slavného predsedu moskevského „obščestva“ Aksakova, aby sa s nim poradil dŕiev, lež učiní posledný krok k dielu tak veľkému. Krok ten slal sa a celé Slovanstvo jasá a meno Aksakovo nevyjde z pamäti, Bôh dá, nezadlho už osvobodených zpod krvavého jarma Tureckého bratov našich na bôlnom Balkáne.

K a r s.

(Vyobrazenie na strane 213.)

Po niekoľko tisíc rokoch od času toho, čo Noe so svojou archou na vysočine arménskej pristál, vylievalo mnoho národov krv svojou za dosiahnutie vlády v Malej Asii. Po tretíráz už mohutné šiky ruské stúpajú po

neschodných svahoch zdejších hôr a obor severu hľadí objať dokonca túto „prirodzenú pevnosť,“ v ktorej severovýchodnom výbežku dávno už bol sa pevne a trvale usadil. Z ruskej pevnosti Alexandropolia je len osem míľ

do silnej tureckej pevnosti Karsu, k tomuto kľúču k Malej Asii. Jako Poľsko je i Arménsko roztrhnuté na tri časti, rozdelené Turkom, Rusom a Peršanom. Neutešený pohľad poskytovaly Rusom od Alexandropola postupujúcim mesto a pevnosť Kars. Čierne skaliská, jako ten čedič, na ktorom sú zbudované, hrozia dobyvateľom svojimi pevnými hradbami a viac než tristo delmi. Z príkreho, osemdesiat metrov vysokého skalného kúželu Ak-Daghu stará citadela Arkanich severozápadne od mesta položená panuje nad celou rovinou, ktorou jasný jako krištál tečie dravý prúd rieky Karsu, ktorá rieka na týchto miestach šírkou asi 200 krokov z juhozápadu na severovýchod mesto i citadelu oblukom objíma. No, ešte vyššie než delá citadely, ktoré na západ a k severu dosahujú do úrodnej roviny Širaghu, vyčnievajú východne a južne od mesta hory Kara-Dagh a Top-Dagh, panujúc svojimi starými anglickými a maďarskými¹⁾ bateriami a novými ku predku potisnutými hradbami nad mestom a citadelou.

Keď v šerej minulosti Xenophon s 10.000 bojovníkmi svojimi z miernej Mezopotámie do Arménska vystúpil, divil sa, jak nesmierna zima ho tu zachvátila. Nevedel, že sa nachádza 6000 stôp vysoko nad morom a že stojí na tých vysočinách k severu otvorených, kde pásmo južné a severné podobne jako ľudia temer v ustavičnom tuhom boji sa nachádzajú. Tu zápasia severné vetry s teplými poslami tropických krajín, jako behom tisíc rokov Arménovia, Makedonci, Gréci, Peršania, Rimania, Partovia, Arabovia, Seldčukovia, Mongoli, Turci a Rusi o vládu zápasili. Z toho povstávajú časté búrky, ktoré Čierne more nebezpečným pre plavcov robia, no i náhle a citelné zmeny teploty. Od októbra do mája je zima, od novembra do marca pokrývajú ohromné snahy celú krajinku a prekážajú každej premávke. Júní náleží k jaru, september k jaseň; medzi týmito dvoma mesiacami je leto so dňom nesnesiteľne sparným, s nocou veľmi chladnou. V tomto krátkom lete objavuje sa na rovine hojná úroda jačmeňa

¹⁾ R. 1854 bránil reduť Maďar-Tabia, maďarský generál Kmethy.

a bujné lučiny i pastviny, no ďaleko široko nezazrieš stromčoko, ačkoľvek kryté údolia kde tu plné sú hustých nízkych krovín.

Drievne mesto Kars, ktoré kedysi v IX. a X. storočí bývalo hrdým sídlom dynastie Bagratovcov, ktorá ztadeto panovala nad celou Armeniou, dávno už zmizlo. Strašlivý Timur zboril Kars r. 1387 tak, že nezostal kameň na kameni a len o 200 rokov na to, keď Arménsko pripojeno bolo už k ríši osmanskej, dal Amurat III. mesto znovu zbudovať. Keď Tournefort r. 1700 Kars navštívil, malo vyše 100.000 obyvateľov a obchod jeho kvitol. Pred vpádom Rusov r. 1829 bývalo v Karse 40.000 duší, najviac Arménov. Dnes sú čierne domy karské z väčšiny rozborené, počet obyvateľov umenšil sa asi na 12.000, obchod je zničený. Driev ešte pred okupáciou ruskou trpelo mesto veľmi vpádami Gruzinov a Peršanov. Len štyri dni potreboval ruský generál Paskevič, aby dobyl turecký tábor, obsadil pevnosť a prinútil citadelu, aby sa mu poddala. Čo sa i stalo dňa 23. júna r. 1829. Roku 1855 opevňoval anglický plukovník Lake pevnosť pri hraniči ruských diel, jako ruský generál Totleben Sebastopol. Dňa 18. júna roku 1855 stálo 35.000 Rusov pred Karsom. Veliteľ pevnosti, generál Williams, mal vraj asi 18.000 mužov. Ruský veliteľ Muraviev chcel pevnosť vyhladovať a neprerátal sa. Generál Williams dal zabíť na 700 koní, čo na krátku dobu pomohlo. V Erzerume a Trapezunte nahromadené boli síce ohromné zásoby potravy, ale defterdar Tahir baša hanbil sa vraj na osloch dopraviť do Karsu potravu. I na liečebné prosriedky bola v Karse núdza. Dodávateľia miesto chirurgických nástrojov poslali do Karsu bedny plné nástrojov k účelom porodníctva; miesto liekov bolo tu kosmetických prosriedkov tolko, žeby sa nimi bolo mohlo zásobiť celé obyvateľstvo Malej Asie. Dodávateľia skúpili v Carihrade všetko nepotrebné haraburdie a hodili ho vláde za drahý peniaz na krk. V septembri vypukla v Karse cholera a zmorila 1500 mužov. Williams spoliehal sa na pomoc Omera bašu, Šamyla a Ali bašu, ktorý posledný s 3000 jazdcami nedaľko sa nachádzal. Omer baša neprichádzal;

Šamyl, ktorého syn na svobodu pustený, nosil ruskú dôstojnícku rovnošatu, sedel pokojne v horách svojich. Rusi dozvediac sa o Aliho vojsku, napadli ho i rozprášili. Dňa 29. sept. o troch hodinách ráno dali sa Rusi v troch kolónach na pochod. Útok na Kars dial sa zo troch strán. Prednie rady ruské vrhajú sa s hromovitým „uráh“ na hradby, darí sa jim, takže v prosriedku i po lavej strane prednie hradby dobyli . . . zúfalý boj rozvíňuje sa teraz, ktorý trvá za mnoho hodín. Lavé krídlo Rusov dostalo sa pri útoku do krížového ohňa tureckých ostrorelcov; generál Kovelevský padá, na smrť ranený klesá plukovník Neklov, všetci dôstojníci z družiny sú ranení lebo pobití. Šťastnejším zdá sa byť generál Maydal. Broje jeho vnikajú víťazne za prednie čiary hradieb tamašských; avšak generál Maydal, dvaráz ranený, ustupuje. Na severe generál Pagarin postupuje proti rozboreným hradbám, ale ani tu nemôžu sa Rusi domôcť dokonalého výsledku. V najvzornejšom poriadku ustupujú obliehatelia i obkľučujú pevnosť vždy užšie a užšie. Turci padajú morom, umierajú hladom. Dňa 27. novembra poddala sa posádka a Muraviev mohol zvestovať cárovi, „že už i poslední zbytok armády anatolskej je rozprášený.“ Kars, Sebastopol Arménie, padol. Parížskym prímerím navrátený bol Kars zase Turkom, ktorí ho opevnili. Arménske kostoly a pyšné paláce čedičové so svojimi balkónami rozborily sa, a ostaly tu len úzke, špinavé uličky. Arméni vystahovali sa zväčša do Ruska. Pravda, že žije tu arménsky biskup, no žije on len z podpory Ruska.

I v terajšej rusko-tureckej vojne hrá Kars dôležitú zástoj. Terajšia posádka karská

počítuje 30.000 mužov, diel je vraj tu 289 pevnostných a 66 polných. Arkanich na severo-západe — vaubanský päťhran baštami opatrený — je vyzbrojený 30 Kruppovými delami a 68 delmi staršieho rázu. Silné opevnenie na vrchoch východných a južných nadobudlo 12 redutami s početnými delmi zväčšenú moc a činí Kars pevnosťou prvej triedy. No, jako všetky zprávy od Karsu dosvedčujú, neočakáva Kars iný osud, lež jaký ho zastihol už dvaráz. Dňa 28. apríla 1877 dorazili z Alexandropolu ku Karsu ruské predstráže: kozáci a dragoni. Drievali Turci o Rusoch zvedeli, presekali kozáci telegrafické spojenie tureckej pevnosti s rišou ottomanskou. Pevnosť bola ihneď generálom Loris-Melikovom obkľúčená. Z tábora zaimského, ktorý rozkladal sa sotva 15 kilometrov na juhozápade od Karsu, tiahol Loris-Melikov cez Kalif-Oglu ďalej, i porazil Muktaru bašu pri Vasinkove, i vrátil sa nazpät do tábora zaimského. Dňa 15. mája dostal Loris-Melikov posilu. V noci zo dňa 15. na 16. tiahly spojené voje na Ardahán, ktorá pevnosť i večer dňa 17. mája do rúk víťazných Rusov padla. Dobytím Ardahánu bola Rusom cesta k Erzerumu otvorená. Dňa 16. mája zbil generál Komarov Turkov pri Kara-Dagu pred Karsom. Muktar ustupoval k Erzerumu. S počiatkom júna dostal Muktar posilu z Európy. Ruský generál Oklobdže musel ustúpiť po nešťastných srážkach. Turci pospiechali obkľúčený Kars dňa 15. júna osvobodit i napadli oddelenie generála Heima, no marne. Vrchní veliteľ veľkoknieža Mikuláš prevzal sám velenie pri Karse, keď Loris-Melikov šťastne v okolí operoval.

Drobnosti.

Anekdota o Arménoch. Žily dvaja Arméni: Varžabet a Karabet. Karabet modlil sa dňom i nocou: „Bože peniaze! Daj mi peniaze, peniaze!“ I zjavil sa mu duch. „Tvoja žiadosť je vyslyšaná,“ riekol. „Obdržíš peňazí koľko len chceš, ale i sused tvoj Varžabet dostane raz toľko čo ty.“ „Va!“ zkríkol

Karabet, „on sa nemodlil.“ „Ale dostane, žiadaj!“ duch na to. „Dovol, abys si rozmyslel,“ prosil Karabet. „Nech sa stane, príjdem zajtrá.“ A ráno prišiel duch. „Nuž, jako si sa rozmyslel?“ Na to Karabet: „Tys kládol podmienku, dovol, aby som ju i ja položil. Nuž, žiadam million tumanov (tuman

rovná sa našim 15 zl.) a vypichnutie jedného oka. Karabet musí dostať raztolko.“ — Druhá: Bohatý Kirakus bol fažko nemocný. Priatelia radili, aby hľadal radu u ekimiho (lekára), ktorý lieči koňskou kúrou, činiacom zázraky u Arménov. „Uzdravím ta“, zvolal privolaný ekimi, „ale zaplatíš mi 10 tumanov.“ „Prosím, príjď zajtra,“ hovoril umierajúci. Ekimi odišiel a Kirakus rátal: „Keď umrem, stojí kuba (rakev) 3 ruble, pop a ďák dla zákona ruského sotva 3 ruble, sluha Martyrus zasype darmo hrob; je práve pôst, trávy na poli dost, fazola je dema, pohostenie pohrabaných hostí nebude stáť skoro nič; víno a balihie nech stoja 10 rublov, všetko dohromady teda, keď umrem, bude stáť 2 tumany . . . aj ekimi,“ volal na vstupujúceho, ty chceš 10 tumanov, pohrab stojí ma 2 tumany! Choď k čertu ekimi, ja umrem, ale zarobím 8 tumanov!

Hviezda shorela. Nenie tomu dávno, čo objavil profesor Schmidt na observatore v Aténach ku svojmu nemalému zadiveniu v sú-

hvezdí labute hviezdu, ktorú bol posial ešte neznal. Hviezda táto bola tretej veľkosti a žiarila neobyčajne jasným svetlom. Po niekoľkých dňoch počala hviezda bladnúť a uhasínať, a hasla voždy viacej, až úplne zmizla vo vesmíre. Astronomovia vysvetľujú úkaz tento, že bezpochyby hviezda tá následkom obrovskej explosie svojich plynov sa vzňala a preto prvýraz uzrená bola. Výbuch ten vraj prihodil sa už pred 12. rokmi, lebo tolko času dla astronomických výpočtov potrebovaly svetlové lúče tejto hviezdy, aby vzduchovou cestou k nám doletely a o katastrofe tej nám povedaly.

Obrovský koláč. August II., kráľ poľský, častoval kedysi vo veľkonočnom pondelku vojakov vo Varšave obrovským koláčom. Koláč bol 14 rýfov dlhý a pol rýfa hrubý. Pripravený bol zo 150 poľských korcov múky, 80 kóp vajec, 2 tún mlieka, 1 tuny kvasnice a 2 tún masla. Postavená bola i zvláštna pec, v ktorej sa koláč ten piekol. Nôž, ktorým sa koláč ten krájal, byl štyri rýfy dlhý.

Literatúra a umenie.

Slovenský Letopis pre históriu, topografiu, archaeológiu a ethnografiu. Redaktor a vydávateľ Fr. V. Sasinek. Ročník II., sošit 3 V Skalici. Tlačou Jozefa Škarničla. 1877. Obsah: Posúdenie bezmenného notára kr. Belu (Dokončenie); K topografii Slovenska, Turci na Slovensku (Pokračovanie); Zákaz skvosu (luxusu) r. 1723; K dejepisu krajinských snemov; K dejepisu Malo-Topolčanskej bane r. 1595; Artikule tovaryšov krajčírského a kušnierskeho cechu v Žiline;

Dejepisné zápisky; Vseličo. „S budúim sošitom, piše redaktor a vydávateľ, zakončim tohoroční „Slov. Letopis,“ odložiac jeho vydávanie na neurčitý čas, ktorý potom uvieš vo známosť nezameškám. Medzitým budem sberať látku a k jej sberaniu i doposlaniu vyzývam i priateľov histórie, topografie, archaeologie a ethnografie, žeby „Slov. Letopis“ so sviežou silou opät nastúpil svoje putovanie po milom Slovensku.“ Na zdar!

Listáreň redakcie a administrácie.

P. M. D. v Bp. Práca prišla. P. R. riadne „O.“ posielame na udanú adresu: na budúce bude sa číslo jeho expedovať na Vás. Zdravstujte! — **P. F. K.** v B. S. Dobré uvážil som všetky okolnosti a presvedčil som sa, že podnik ten nenie na čase. Terajší svet zaobera sa temer výlučne s politikou, kdežto krásoumná spisba nedochádza náležitého ocenenia, tým menej obtojenej hmotnej podpory. Experto erede Ruperto! — **P. M. J.** v P. S. obrazom „Bitka Srbov s Turkami u Tešice“ nemôžeme už slúžiť. — **P. S. V.**

v R. Nektoré obrazy možno nám len po tieto dni rozposielat. — **Upozornenie.** Ponevác nám objednané obrazy neskoršie prišli, oneskorilo sa trochu vydanie tohto čísla. Na žiadosť mnohých nedoplatiteľov značíme obálky č. 8. červenou tužkou, a síce obálky tých, ktorí celoroční doplatok dlhujú — križikom, tých, ktorí polročni — čiarkou. I prosíme patričných, by povinnosti svojej bezodkladne zadostučinili, aby sme v riadnom vydávaní časopisu hatení neboli a „O.“ i viacerými obrazmi ilustrovať mohli.

Predpláca sa u redakcie a administrácie v Detve (Zólyom megye):

Celoročne 4 zl., polročne 2 zl. r. č. Štujúca a remeselnicka mládež, i chudobní učitelia obdržia „Orol“ za 2 zl. r. č. Roč. II., III., IV., V. a VI. „Orol“ možno dostať po 2 zl. r. č. — „Orol“ vychádza vo 12 sošitoch, 3¹/₂ — 4 hárkov silných, dňa poslednieho každého mesiaca na štvorke.

Majiteľ a vydávateľ **Andrej Truchlý-Sytniansky.** — Knihťlač.-účasť. spolok v T. Sv. Martine.